

ajlóretólt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3

Csillag a horizonton
– Békés Márton
Szent Istvánról és
örökségéről

4

Verebes Ernő:
A király teste

12

Patyi Szilárd:
„Kérjük a törvény
uralmát ellenünk”

2020. augusztus 15. III. évfolyam 8. szám



Szent István király kerámiaszobor

Gizella királyné kerámiaszobor

esszé

ÉGI KIRÁLYNŐ

Augusztus 15-e *Mária mennybevétele*, magyar nevén *Nagyboldogasszony napja*, egyben Magyarország Mária oltalmába ajánlásának emlékünnepe (ez utóbbit *Magyarok Nagyasszonya* néven az 1896. évi millenium óta október 8-án külön ünnepként üli meg a katolikus magyarság). Ezért, meg azért is, mert az ünnep nyolcadába Szent István napja is beleesik – nem beszélve arról, hogy az aratás után végre a falusi nép szusszanhatott egyet –, ez volt a magyar egyházi év egyik nagy ünnepi időszaka.

A hagyomány Szent Gellért püspök érdemének tulajdonítja, hogy Jézus anyja magyar földön a pogány eredetű Boldogasszony nevet megtarthat-

ta. A kutatók többsége meg-egyezik abban, hogy a velen-cei Gellért által képviselt ka-tolikus (= egyetemes) egyház az ősvallásunk istenasszonya iránti hódolatot aknázza ki ez-zel a gesztussal a keresztény eszmék gyorsabb elfogadtatá-sa érdekében. Annak, hogy első királyunk az országát az égi királynő oltalmába ajánlotta, amint az a köztudatban él, az lehetett az alapja, hogy Szent István ezen a napon halt meg, búcsúja alkalmával nyilván a Szűzanyához szóló imával az ajkán. Azt azonban, hogy első királyunk ajánlotta volna or-szágát az égi királynő oltalmá-ba, amint az a köztudatban él, nem tarthatjuk elfogadható-nak. István, aki a pápától ka-

pott koronát, Szent Péter ke-gyelmébe ajánlotta Magyar-országot. Amikor azonban a pápák erre való hivatkozással akarták érvényesíteni hűbér-úri jogait István utódaival szemben, azok igazítottak vala-melyest a tényeken. Úgy írátták újra az államalapító legendáit, mintha nem Péternek, hanem Máriának ajánlotta volna fel az országot. Az Árpád-korban mindenesetre Szűz Mária lett a magyarok legfőbb oltalma, az esztergomi, majd székesfehérvári koronázótemplom, a főpa-pi székesegyházak, számtalan monostor, búcsújáró hely és ki-sebb templom az ő égisze alatt állottak.

Jankovics Marcell

vezérvess

Fenyvesi Ottó

Automatikusan Domonkos Istvánról

aki nyolcvanéves

Hány angyal fér át a tű fokán?
kérdéztük a hittanórán, óh, dicső Magia Polla.
Azóta sem érkezett válasz, néma
a toronyóra és a sekrestye mélye.
Automatikusan folyik a szöveg,
mondatrancsok érkeznek a világból.
Félszavak, féligazságok, szóbeszéd.
Csillog a felszín, riasztó a mély.

A hősök mind elesetek, köddé váltak.
Fáj ismétetni a régi kontextust.
Chet Baker néha ráfúj a hamvadó parázsra.
A The Legendary Sessiont (1957) hallgatom,
Chet Baker és Bill Evans lemezét.
Lágy fuvallat az éterben.
Néha Domi is ráfúj a hamvadó parázsra.

A Katolikus portán, az Új Symposion régi
szerkesztőségében vagy az Újvidék Áruházban
folyton a jazzről mesélt, a harsonájáról.
Következetesen trombont mondott,
(nincs olyan, hogy trombon, az egy idegen szó).
Folyton ránk szóltak, hogy csúnyán beszélünk.
Mesélte még, hogy eltanácsolták
a szabadkai zeneiskolából, mert jazztriót
alakítottak Korneliye Kovačcsal
(a későbbi híres rockzenésszel – Korní Grupa).

Mozgólépcsőn mentünk felfelé az Újvidék
Áruházba, leültünk az üvegfal elé, előttünk,
az asztalon, hatalmas korsókban sör habzott,
alattunk, odakinn az utcán, emberek tömege.
Néztük a hömpölygő forgatagot, néztük
a lányok frissen mosott hajában a napsugarakat,
közben talán beszélgettünk is, muzsikáról,
költészetről, festményekről, utazásokról,
italokról, gyümölcsökről. A Dunáról.
Teniszről és a hely szelleméről.

A mademoiselle-eket fixáltuk,
a hajukban táncoló napsugarakat,
az ujjukon csillogó körmököt,
a hajszálak árnyékának rácsszerkezetét,
ahogy a szomszédos asztalnál a finom
kelmékbe bugyolált apró keblüket
az asztal pereméhez nyomták.
Örömlünkben reszketett kezünk,
a söröskorsóba kapaszkodtunk,
a másikkal meg a cigarettaiba.

A múltat a közöny felzabálja.
Az emlékek lassan mind eltűnnek
a lányok hajának sötét mélyedéseiben.
Az idő már túljár az eszünkön,
eliszkol egy svéd erdő mélyére,
ahol a táncoló napsugarakat
és az éjszakát gyártják.
Domi ráfúj a hamvadó tűzre.
Automatikusan ismétlem a mantrát,
lábunkat néha kilógatjuk az úrbe.

A mozgólépcső le-föl a Parnasszusra,
olykor a parázson egy angyali fuvallat.

folytatás a 2. oldalon

esszé

Jankovics Marcell

E napon Mária halálát, temetését és mennybevételét ünnepli az ortodox és a katolikus világ. Az ősegyházig visszanyúló jámbor hiedelem szerint Jézus nem engedte át édesanyja testét a földi enyészetnek. Három nappal a Szűzanya halála után az apostolok egybegyűltek sírja körül. Ekkor megjelent a körükben Jézus, oldalán Mihály arkangyallal, aki Máriának időközben mennyekbe távozott lelkét bepólyált csecsemő képében hozta vissza a földre. Jézus egyesítette a lélekkel a testet, az kiemeltetett a sírból, és az égbe vitétt. A 3–4. századi apokrif írásokon és egyházi tradíció nyugvó hiedelem a középkori Mária-kultusz virágzása idején nyerte el legendás formáját (hittétellé csak XII. Pius avatta 1950-ben). A legenda költői szépségű magyar nyelvű barokk változata, a 18. század eleji *Makula nélkül való Tükör* nem Mária földi elszenderülésére fekteti a hangsúlyt – a keleti egyházban ez volt a hangsúlyosabb elem –, hanem a már középkori gondolkodásban is teret nyerő képre alapozva Mária megkoronázására a Szentháromság által, amint az a történelmi Magyarország területén sok barokk kori Szentháromság-oszlopon látható.

Elgondolkoztató, hogy a *Tükör*-béli változatban Jézus több ízben szerelmes szóval jegyesének nevezi égbe emelt anyját: „jőjj el én választottam, [...] jőjj el én jegyesem, én mátkám!” Ha a Fiú ilyet mond az Anyának, az antik pogány előképpel élő barokkos túlzás figyelembevételével csak úgy értelmezhető, hogy ilyenkor – egylényegűek lévén – belőle a másik személy, az anya férje, az Atya beszél.

Az ünnep szertartásai elsődlegesen Mária elszenderüléséhez kötődtek. Az eseményről a búcsújáró nép temetői menettel és virrasztással, gyászba öltözötten emlékezett meg (*Mária virrasztása, Mária koporsója*). A nép nem csak Máriára gondolt, saját majdani halottairól sem feledkezett meg. A hiedelem szerint Mária mennybevételének ünnepén évről évre tágul a rés a mennybe vezető kapun a purgatóriumban senyvedő lelkek előtt. A Mária-ünnephez kapcsolódó régi szokás a virág- és búzaszentelés, éppúgy, mint az aratás kezdetén sarlós Boldogasszonykor. A szentelt virágok részint az elhunytak koporsójába kerültek, vagy koporsót füstöltek velük, részint gyógyításra szolgáltak – rendszerint gyógynövényeket szenteltettek: hol hét, hol kilenc, tehát „szent számú”

fajta gyűjtöttek csokorba –, a szárítmányt részint eltették vízkeresztig, hogy akkor füstöljék ki velük a házat. Ez a szokás, ahogy a vallásos indíttatásúak általában, egész évben való gondolkodásról tanúskodik: a téli vízkereszt és a két nyári Mária-ünnep éppúgy két féltre tagolja az évet, mint a Jánosok (dec. 27., jún. 24.) vagy Vince (jan. 22.) és Lőrinc (aug. 10.).

Miért épp augusztus 15-e lett Mária mennybevételének ünnepe? A kérdésre megint csak a pogány múltban találunk választ, amikor még a nyarat a kalászos Démétérnek szentelték, s augusztus közepén az aratás befejeztével az ő hónapja, keresztény nevén a Szűz hava közelgett. Démétér és Perszephoné mítosza, amelyet az ókori Hellász legünnepelesebb vallási szertartásának, az eleusziszi misztériumjátékoknak a részeként adtak elő, a gabona vegetációs ciklusát jelképezte. A görög „nagyboldogasszony” „kisasszony” leánya volt a gabona megszemélyesítője. Mítosza szerint az év harmadát tölti alvilági férjével a föld alatt, az őszi vetéstől a tavaszi sarjadzásig azt az időt, amikor a föld nem terem, illetve a mag is a földben rejtetik; a gabona csak a Kóré (gör. Leány) visszatérével kél ki újra. A gabonaanya és



Árpád-házi Szent Margit

a gabonaleány képzeete egész Európában ismert volt. Perszephonét a lelkek vezetője, Hermész kíséri jelképes értelemben a túlvilágra; az az isten, akinek planétája a Szűz havában uralkodik. Főangyal másának, Szent Mihálynak hasonló szerepköre bizonyossá teszi, hogy Mária halálának a napja az aratást, azaz a gabonaistennő halálát „toroló” pogány ünnep keresztény utóda. Végül is az időszak Mária-ünnep (a július 2-ai sarlós Boldogasszony és Nagyboldogasszony) az aratási időszakot fogják közre. Az előbbi annak nyitóünnep, az utóbbi az, amelyik lezárja. (Amikor még sarlóval, kaszával arattak, a betakarítás eltartott augusztus közepéig.) A kora középkori eredetű, de az ókori Consualia alkalmával tartott kocsi-versenyek hagyományát folytató, Mária-jelképekben gazdag híres sienai lovasversenyt, a *Palíót* évente két ízben rendezik meg Siena vénuszkagyló (!) alakú főterén, a Piazza del Campón, július 2-án és augusztus 16-án: az előbbi sarlós Boldogasszony, az utóbbi Nagyboldogasszony tiszteletére. A tér formája azért érdemel kitüntető figyelmet, mert Vénusz kultuszának számos elemével a római egyház Szűz Mária tiszteletét gazdagította. Hasonló szinkretizáló céllal, mint ahogy Szent Gellért járt el a Boldogasszony név át-

vételével. A nap múltját kutatva nem feledkezhetünk meg azonban az augusztus 13-án ünnepelt pogány Diana almafaistennőről sem.

A soros harmadik Mária-ünnep, a szeptember 8-ai Kisasszony napja is a gabonaünnep sorához kapcsolódik. Meg kell említenünk, hogy Nagyboldogasszony eredetileg nem Szűz Mária, hanem legendabéli anyja, Szent Anna (júl. 26.) „címe” volt, ahogy a pogány mintában Démétér sem azonos a leányával. Szűz Mária magyar neve Kisboldogasszony volt, és születésnapját Kisasszony napján ünneplik a katolikusok. Később – talán éppen azért, hogy a pogányos párhuzamok elhalványuljanak, és a Szűzanyaság is megfelelő tiszteletben részesüljön – Szent Anna megbecsülése hátrébb sorolódott, miként a naptárban is.

A két Boldogasszony köze, két Asszony köze, ahogy e három hetet a régiek nevezték, a cséplés és az orvosi fűvek szedésének időszaka volt. S ha már a gyógynövénygyűjtés ismét szóba került: a Mária-napi virágszentelés, Mária jelképes koporsójának felvirágozása is az antik képzetkörből fakadhat. A mítosz szerint Perszephoné épp virágot szed, amikor az alvilágból feljön érte Hadész, hogy magával vigye, s a rét akkor borul virágba ismét, amikor Démétér a leányát visszakapja.



Szent László király

CSILLAG A HORIZONTON

BÉKÉS MÁRTON SZENT ISTVÁN RÓL ÉS ÖRÖKSÉGÉRŐL

Szent István királyunkat a magyar állam megalapítójaként ismerjük. Nem is akármilyen magyar államot hozott létre, hanem egy független, keresztény királyságot Európa szívében, lehetővé téve ezzel a nemzet megmaradását a következő évszázadok során. Személyében oszthatatlan nemzeti ikonra találhatunk, hiszen legyünk bárhol a világon, vele kötjük össze, tőle eredeztetjük magyarságunkat, nemzeti egységünket. Augusztus 20-án róla emlékezünk meg, és mindazokról az értékekről, amelyeket örökségül hagyott maga után: a keresztény kultúráról, a nemzeti szabadságról, a magyar függetlenségről.

Hogy mit hagyott ránk államalapító királyunk, és mindez hogyan jelent meg az elmúlt száz-százötven év nemzeti történelmében, arról **Békés Márton** történészt, a Terror Háza Múzeum kutatási igazgatóját kérdeztük.

Mit őriztünk meg máig Szent István király hagyatékából?

– Szent István öröksége annak feleltethető meg, amikor az Egyesült Államokban alapító atyákról beszélnek. Annyiban mégsem jó ez a példa, hogy ezek az alapító atyák mintegy kétszázötven évvel ezelőtt hozták létre az amerikai köztársaságot és azt az örökséget, amelyre azóta is folyton-folyvást hivatkoznak. Mögöttünk pedig ezer év áll. A magyar állam megalapítása történeti és politikai szempontból is világsúcstartó, hiszen egy ezeréves állam megalapításáról, annak nagyon sok küzdelem árán való, folyamatos létezéséről van szó. Ez az örökség ráadásul nemhogy nem inflálódott el, de időközben különböző rétegekkel gyarapodott is.

A bibliatudományokból ismert a kériuma szó, amely ígihirdetést jelent, de az annak fókuszpontjában álló Krisztusra is utal. A magyarság kériumája a Szent István-i államrend megalapítása. És hogy mi örök belőle? Elsősorban a szuverén, független magyar állam. Továbbá ennek a területisége: a Szent István-i állam területe egykor az egész Kárpát-medencére kiterjedt. Száz éve ez némileg átértelmeződött, mert Trianon óta az anyaországot a vajdasági, erdélyi, felvidéki, kárpátaljai nemzetrészekkel együtt tartjuk számon. Az értelmezés virtuálisan is felfogható, hiszen a világ magyarságára terjed ki, ilyenformán pedig nem elsősorban területi, hanem a kettős állampolgárság lehetővé tétele révén szellemi és jogi kérdéssről van szó. Meg kell említeni a kereszténységet is mint a Szent István-i örökség meghatározó részét. Magyarország ugyan kevésbé vallásos, mint például Szerbia vagy Lengyelország, de a keresztény kultúra jelen van, akár szekularizált formában is, ami az ünnepeinkben, a hagyományainkban, az egymáshoz való viszonyunkban vagy a férfi és a nő egyenlőségében is megnyilvánul.

Szent István kényszerrel vezette be a kereszténységet.

– Azok a népek, amelyek nem vették fel a kereszténységet, ma már nincsenek: avarok, úzok, besenyők nem léteznek. A kereszténység felvétele egy több mint ezer évvel ezelőtti geopolitikai realitás volt. Ne tagadjuk persze, a kereszténység felvétele egy korábbi hagyomány elpusztítása árán történt. A papok többnyire német nyelvről érkeztek, Szent István nyilvánvalóan a nyugati kereszténység működtetőitől tanult, ennek ellenére a magyar államot Szűz Máriának, és nem a Német-római Birodalomnak ajánlotta fel. A kereszténység

végül felvétetett, ami nem ment zökkenők és erőszak nélkül. Ez egyébként abban az időben majd minden néppel megtörtént, Európa utolsó pogány közösségét, a litvánokat például vérrel és vassal keresztelte meg Nagy Lajos. Szent István azonban a környező (német-római és bizánci) birodalmi integrációktól független, nagy kiterjedésű, jól szervezett, keresztény államot alapított, amely szuverén királyságként létezett Európa közepén félezer éven keresztül, egészen a mohácsi csatavesztésig és az ország három részre szakadásáig.

Szent István legfontosabb öröksége: nek a független magyar állam megalapítását tartja. Ha visszatekintünk, mit látunk, mennyire tudtuk megőrizni a függetlenségünket?

– Ha csak az elmúlt száz évre gondolunk, azt látjuk, hogy a magyarság totalitárius és terjeszkedő imperialista birodalmak ütközőzónájában helyezkedett el, a magyar szuverenitás megszervezése pedig nehéz kérdés volt, mégpedig a határon túlra csatolt magyar nemzetrészek elszakíthatósága miatt. Az elmúlt száz évben először a náci birodalom részéről volt expanziós törekvés, amely 1944–45-ben Magyarország megszállásához és a holokauszt tragédiájához vezetett. A Terror Háza Múzeumban kitüntetett termünk a Kettős megszállás terme. A németek 1944. március 19-én megszállták Magyarországot, ősszel pedig a visszacsatolt Kárpátalja területére léptek a szovjet csapatok. Ez a negyvenöt éves szovjet megszállás szintén egy imperialista birodalom által történt. Az elmúlt harminc évünk viszont ismét függetlenségben telt el, egy szuverén, demokratikus ország felépítésével. Ezen belül is az elmúlt tíz év az az időszak, amikor Magyarország politikailag és szellemileg is szabadon dönthet a saját sorsáról. Magyarország jelenleg nem kívülről, hanem belülről vezérelt ország, és ezt a határon túli magyar közösségek támogatásában is észreveszem.

Az elmúlt száz-kétszáz évre visszatekintve hogyan viszonyult a magyarság a szabadsághoz, illetve ezzel szemben mennyire igényeltük az állami gondoskodást?

– A dualizmus korától az 1930-as évekig Magyarországon a gazdaság működése viszonylag önálló volt, nagyjából-egészében független az állami irányítástól, tulajdonától. Ez a társadalmi és gazdasági modernizáció folyamán átalakult. Ez az átalakulás a nagy gazdasági világválsággal kezdődött, és a háborúval folytatódott. A második világháború után Európában fokozatosan kialakult a jóléti állam intézményrendszere, amely Magyarországon a Kádár-rendszer viszonyai között valósult meg a hatvanas évek elejétől kezdődően. A „létező szocializmus” idején a többi kelet- és közép-európai országhoz hasonlóan nálunk sem

volt gazdasági (árszabási, vállalkozási, tulajdonszerzési) szabadság. A rendszerváltást követően ismét visszaállt a gazdasági szabadság, azonban erőteljes neoliberalis mutációban érvényesült. Ez nemcsak a magyar társadalom szociális viszonyait érintette negatívan, hanem eladósította és kiárusította az országot. 2010 óta Magyarországon gazdasági szempontból az egyensúlyteremtés a cél. A 19. század végére és a 20. század elejére jellemző szabadpiaci megoldáshoz nincs visszatérés, de a szocialista típusú tervgazdálkodáshoz sem.

Mennyire volt jellemző a hagyományok megőrzése és a nemzeti örökségünkre való építés, valamint ezzel szemben vagy ezzel párhuzamosan a fejlődés és a progresszivitás?

– Lassan kétszáz éve tart az a folyamat, amely a progresszív és a konzervatív modernizáció törésvonalát mélyíti és szélesíti. Többféle egyéb konfliktusról beszélhetünk: nemzeti vagy nemzetközi, globális vagy lokális, jobboldal vagy baloldal, népi vagy urbánus és a többi. Ezekről a kisebb és egymást lefedő törésvonalakról lehet és érdemes is beszélni, de szem előtt kell tartani, hogy ezek többnyire pártpolitikai törésvonalak, és a történelmünk nagy egészben való megértéséhez nem feltétlenül visznek közelebb. Ezért egy nagyobb, az előbbieket is integráló törésvonal bevezetését javaslom. Ennek a lényege, hogy kívülről irányított, progresszív tábor és belülről vezérelt, konzervatív modernizáló tábor különítsünk el egymástól. Előbbin azt a politikai-kulturális forgatókönyvet értem, amelyet például száz évvel ezelőtt Jászi Oszkár programja képviselt. Ez a program arról szólt, hogy Magyarországnak hozzá kell idomulnia a nyugati típusú fejlődéshez, mert ott már kész minták vannak, így semmi más dolgunk nincsen, mint hogy ezeket átvegyük. Emellett a progressziónak egy másik, kelet felé tekintő tábor is kialakult, a szovjet modell utánzóé. Ezzel szemben mindvégig voltak olyan magyar gondolkodók, akik a modernizációt nem utasították el, hiszen tudták, hogy a fejlődés és a változás az ember és a közösség életének része. Ezeket azonban önerőből, magyar tapasztalatokból kiindulva próbálták megoldani, illetve a más országokban látott fejlődés tapasztalatait Széchenyi Istvánhoz hasonlóan nem egyszerűen átültetni akarták, hanem lassan meghonosítani, magyarosítani. A hagyományok fenntartása mindezzel szorosan összefügg. Önerőre támaszkodó nemzeti gondolkodóink, példának okáért Németh László, nem kívülről irányított fejlődést, hanem belülről vezérelt fejlesztést javasoltak.

A magyarság vezetőinek és nagyobb történelmi alakjainak az értékrendje hogyan változott az évtizedek, évszázadok során?

– A kiegyezés megkötésétől az első világháborúig eltelt fél évszázadban Magyarország egy birodalmi integrációban, az Osztrák–Magyar Monarchia részeként létezett. Ebben az időszakban kiváló, szabadelvű politikusaink voltak. Az ekkori magyar politikai elitől elmondható, hogy tévedései és hibái ellenére a reformkor idején felhalmozott aranyfedezeten állt. A 48 utáni politikusgeneráció Deák, Eötvös és



Fotó: Bakos Zoltán (2019)

Békés Márton

Széchenyi művét folytatta, amelyben a modernizáció sebessége, a nemzetiségi kérdés és az osztrák társországgal való egyezkedés okozta a legfőbb problémákat. Trianon után Magyarország visszakapta a szuverenitását, de a Horvát Királyságot is beleszámolva elvesztette korábbi területének háromnegyed részét, és 3,3 millió magyar ajkú polgár került határainak túloldalára. Ebben az időszakban újjá kellett építeni Magyarországot, biztosítani kellett a nemzetközi tekintélyét, talpra kellett állítani a gazdaságát. 1921 és 1931 között Bethlen István vezetésével sikeres, nemzeti regenerációs kormányzás valósult meg, erős kultúrpolitikai fókusszal. Később Magyarország kényszerpályára került, egyre rosszabb megoldásokhoz nyúlva. A legnagyobb problémát a német szövetségi rendszer felé való sodródás és az állampolgári jogegyenlőség felbontása jelentette. A második világháború után önálló magyar politikai elitről nem is beszélhetünk. Ám a szuverenitás nélküli időszak valójában a német megszállással kezdődött, és az utolsó szovjet katona távozásával ért véget, azaz szigorúan véve 1944 márciusa és 1991 júniusa között tartott.

A rendszerváltoztatás után már szuverén Magyarországról beszélhetünk, amelyben azonban sokáig a nyugati struktúrák által, kívülről irányított integrálódás zajlott. Ma ismét belülről vezérelt fejlődés valósul meg, ami történetpolitikai értelemben hasonlítható a dualizmus kori politikai konstellációhoz, de még inkább a Bethlen-féle konszolidációhoz.

Szent István olyan jelképpé vált, amely értékrendtől és országhatároktól függetlenül összefogja a magyarságot. Ennek mi lehet az üzenete a nemzet számára ma, száz évvel Trianon után?

– Szent István mára teljes mértékben a képzelet, a vizualitás horizontjára emelkedő ikon. Szimbólum, gondolati sűrűsödési pont. Mondhatnám azt is, hogy Szent István nem nemzeti minimum, hanem a magyar nemzeti maximum. A Szent István-i gondolat a világ bármely pontján élő magyarokat ugyanazzal az érzéssel tölti el. Elcsépelet hasonlattal azt szokták mondani, hogy ha a szerelmespár egymástól távol is kerül, akkor az égre nézve ugyanazt a csillagot látják. Így vagyunk mi, magyarok is: felnézünk a magyar horizontra, és ugyanazt a Szent Istvánt látjuk mindannyian.

próza

A KIRÁLY TESTE

Verebes Ernő

A Jóisten halk hangon kérte, írja alá az okmányt. Csak ő lehet ilyen alázatos, gondolta a király, amíg hosszasan fontolgatta, mit tegyen. A pergamen ott hevert a díszes íróasztalon. A király íróasztalán. Vagyis inkább: heverhetett volna. De semmi nem volt a szobában. Szoba sem volt a kastélyban, kastély sem volt, csak üres tér, a semmi közepén. Ebben uralkodott a király, akkor még ő sem tudta, ki felett, hisz rajta kívül senki sem létezett. Talán rajta belül sem. Egy faragott íróasztal, kisimított pergamen, amelyet aláírhatott volna – semmi. Különben sem tudott írni. Akkor hát hog

gondolod, kérdezte a Jóistent. Csak az akarat számít, válaszolta ő. A szándék, hogy mindez legyen. Ahogy álmodban repülsz, és nem érted, hogyan lehetséges ez. Mégis, kellene egy eszköz, egy toll vagy ceruza, szólt közbe a király, valami, ami lehetővé tenné egy mozdulat elindítását, egy szándék megvalósításának első lépését, azt, hogy lásd, valóban szeretném, ha mindez létrejönne. A király úgy közölte gondolatait, mintha magában beszélne, pedig tudta jól, szavai meghallgatásra találnak.

A Jóisten most a király fölé hajolt, az pedig érezte, hogy ami körülveszi, nem üres tér többé. Értelmet kap, és egyszeriben súlya lesz óhajnak, kénynek, kedvnek. De továbbra sem tudott mit kezdeni azzal a tehetetlenséggel, amely az első mozdulat útjában állt. A Jóisten látta ezt, és segíteni próbált. Én addig nem tehetek többet, mondta szelíden, amíg szándékom és vágyam meg nem fogalmazódik, és cselekedetté nem válik benned. Te kellesz hozzá. De azt tudd, hogy mindaz, ami ezután következik, rám hull majd vissza. Te semmilyen felelősséggel nem tartozol senkinek, leendő alattvalóidnak sem.

A király e szavak hallatán elmosolyodott. Hogyan is létezhetne ő felelősség nélkül? De akkor megszólalt az, aki fölé hajolt. Valójában te sem lehetsz itt addig, amíg tetteddel rá nem szolgáltál. Egy tollvonás, és beteljesül, amit elter

veztem. A király egyre jobban kétségbeesett. Mivel húzza meg azt a vonást? Bonyolultnak látszott az egész. Meg kell találnia önmagát, hogy aláírhasson valamit egy nem létező tollal, szentesítendő, hogy valóban ő az, aki hitelesít egy okmányt, a legelsőt, az idők kezdetén.

A Jóisten látta a tehetetlenséget, és megsajnálta a királyt. Közelebb húzódott hozzá, ha ez egyáltalán lehetséges volt, mert így is egyre jobban kitöltötte azt a testnagyságú teret, amelyből egyszer király lesz, vagyis akit így neveznek majd. Aki képes lesz, mert egyedül ő akarja kézjegyével ellátni azt a szerződést, amelyen még meg sem szárad a tinta, de már fénysebességgel száguld szerte a sötét világtalanságba, oda, ahol alattvalók és feljebbvalók türelmetlenül várják a hírt, miszerint ők is megteremtetnek nemsokára, idő kérdése az egész.

A király nagyot sóhajtott, mielőtt újra megszólalt volna. A Jóisten ezt észrevette, és még a megszólalás pillanata előtt csendre intette őt. Mondom neked, mondta, hogy pontosan e pillanatban szippantottál magadba engem. Többé nincs szükséged szavakra, sóhajokra annál inkább, hogy minél több jusson belőlem, beléd. A király ezt a kijelentést túl patetikusnak találta. Az lehet, hogy nincs szükségem szavakra, jelentette ki, de a sóhajokon kívül egy dokumentum és egy toll mindenképpen kellene ah

hoz, hogy megtegyem azt, amit annyira akarsz, ami szinte már a rögeszméddé vált. A Jóistent egy kicsit meglepte ez a pökhendi válasz, de ez egy cseppet sem látszott meg rajta, mivelhogy ő is láthatatlan volt, sőt helyel-közzel azóta is az. Okmányra és tollra ezek után már nincs szükséged, súgta alig hallhatóan a király fülébe, és lassan, óvatosan tett még egy mozdulatot, amitől a király úgy érezte, hogy megtelik valami jóval, valamivel, amit nem tud megnevezni. Egy ideig mozdulatlanul várt, majd szinte észrevétlenül repülni kezdett. Semmivel nem helyettesíthető érzés volt ez, de ő megpróbált józanul gondolkodni. A repüléshez nem kell más, csak jó nagy lendület és némi izommunka, gondolta, és farizmait megfeszítve még magasabbra emelkedett. De mégis, mi lesz azzal az okmánnyal, jutott eszébe odafent, mert a lelkiismerete nem hagyta nyugodni. Most már semmit sem kell tenned, minden el van intézve, hangzott a válasz, amely mintha a saját szájából jött volna.

Így költözött be a Jóisten a király testébe. Sajnos, ugyanennek a királynak már nagyon régen nyoma veszett. Talán lezuhant álmában. Igaz, azóta jöttek újabb királyok, de hithű alattvalói csak őt keresik. A józanul gondolkodó, értelmükre büszke emberek belenyugodtak elvesztésébe, habár némelyek, ha idejük engedi, még mindig roncsai, csontjai után kutatnak.

vers

Szögi Klaudia

folyosók

a fejemben folyosók vannak
végtelenek és szürkék
tompá és meleg a fény
mind egyforma
ez megnyugtató
ha ki akarok jutni
elképzelek egy ajtót
a folyosók megszűnnek
az emberek kérdezgetik
jól vagyok-e
azt mondom elbambultam
nekik nincsenek folyosóik
labirintus egyetlen iránnyal
a falak egyre biztosabbak
néha meg tudom érinteni őket
hullámszik alattam a talaj
az arcok a falba olvadnak
a folyosón vagyok
nem akarok itt lenni
a képzelt ajtó nem nyílik.

közelebb

szerette a balkonról
figyelni az utcát
a városházáig ellátott
kinyújtotta felé a karját
azt képzelte megsimogatja
a kékeszöld cserepeket
lent az utcán
az emberek boldogok voltak
boldogan jelentéktelenek
nem tudta milyen
jelentéktelennek lenni
mindenki azt mondta neki
hogy ő nem az
néha lehajolt hogy
közelebb legyen hozzájuk
csípőjén érezte a vaskorlátot
szorította hogy maradjon
játszott vele a beton
közelebb hozta az embereket
utána eltávolodott
ettől mindig elszédült
a szomszéd kisfiú utánozta
kihajolt és lógott
az anyja berángatta
a hülyegyerek le akar esni
egyre jobb volt szédülni
tetszett neki a beton
néha majdnem megérintette
az embereket
de azok eltávolodtak
kapaszkodni is elfelejtett
és nagyon várta
mikor fog leesni.



Szent István király I.

HOGYAN LOPTÁK VISSZA AZ ELRABOLT NAPOT?

Gyuszi bácsi meséi

Nagyapó minden évben alig várta az általános iskolában az utolsó kicsengetést. Szinte hallotta a hosszan visító csengőt és a gyerekek kiáltásait, vakációóó! Vakációóó! Másnapról ugyanis nála nyaraltak az unokái, Lili és Lali.

Volt egy tóparti kis nyaralója, saját stéggel, csónakkal és egy vízibiciklivel. Első este szalonnát sütöttek, másnapra halat szerettek volna sütni a gyerekek, nincs is annál jobb, mint amikor a Nagyapó által fogott keszeget vagy törpeharcsát sütik, és olyan bódító illat telíti be a kertet, hogy azzal még a szünyogok is jóllaknak, és bódulatukban elfelejtenek zümmögni és csipkedni.

Holnap, amikor felkel a nap, kimegyek horgászni, mondta Nagyapó. Összekészítette a horgászfelszerelést, és várta, hogy felkeljen a Nap. Amikor a gyerekek úgy tizenegy óra tájban felébredtek, Nagyapó ott ült szomorúan a teraszon, éjsötétben. Csak a Hold világított.

Mi történt, nagyapó, kérdezte Lili és Lali. Talán átaludtuk a napot, és megint éjszaka van?

Az nem lehet, farkaséhes vagyok, nyöszörgött Lali.

Képzeljétek, egyszerűen ma nem kelt fel a Nap, csak a hold világít éhesen.

Bekapcsolták a tévét, várták a déli híradót, a kredencen álló vekker mutatói épp delet jeleztek.

Kedves nézőink, mondta a bemondó, gondolom, mindannyian érzékeltek, hogy ma nem kelt fel a Nap. Csillagászok és meteorológusok sem tudnak magyarázatot adni a különleges jelenségre. Kérjük, őrizték meg nyugalmaikat, a Különleges Egység már megkezdte a nyomozást, hogy ki lophatta el a Napot az égről.

Na, ebből nem tudtunk meg sokat, mondta Nagyapó, menjünk, nézzük meg, mit mondanak a kisboltban. A kisbolt volt a tópart központja. Itt beszéltek meg mindent az emberek. A bolt előtt nevetgélő, megdöbben vagy éppen síró, zokogó embereket és gyerekeket találtak, kezükben elemlámpával, az utcai világítás nem működött délen. Volt, aki az Armageddönt, a világvégét emlegette, mások szerint az Iszlám Állam állhat a cselekmény mögött, de volt, aki szerint a Nap csak megunt a munkáját, nem bírta már egész álló nap nézni azt a sok szörnyűséget és buta felnőttet, ami a Földön történik, és akik ezt okozzák.

A Nap továbbra sem kelt fel, egész nap sötét volt.

Este hal helyett bundás kenyér volt a vacsora, utána szokás szerint tábortüzet raktak, és beszélgettek.

Nagyapó, én tudom, ki lopta el a Napot, szólalt meg Lali.

Kérdően néztek rá.

A Hold lopta el a Napot, folytatta Lali, mégpedig féltékenységből vagy irigységből. Valahová bezárhatta, valami sötét kamrába.

Nagyapó tudta, hogy az unokájának jó a fantáziája, de ez most nagyon meglepte. Miféle féltékenységből, kérdezte.

Hát a Hold szerintem már megunta, hogy mindig fogyókúráznia kell, hogy félhold legyen belőle, aztán meg dagadt-ra ennie magát, hogy telihold legyen. A Napnak meg csak ritkán van néhány perces fogyatékosága. Szerintem ezért rabolta el. De én kiszabadítom.

És hogy képzeled, kérdezte Lili.

Olvastatok a Münchhausen báró kalandjait? No, abban a báró lehozta a kis szultán fejszécskéjét, amelyet véletlenül a Holdba vágott valaki. Futópaszulyt ültetett, és azon mászott fel a Holdra. Nagyapó! Neked voltak futópaszulyaid, nem?

Nagyapó megsimogatta a kis unokája buksiját, jól van, kisfiam, holnap lehodzod nekem a Napot, de most menjetek aludni.

Volt még a sufniban kicsírázott paszulymag. Kettőt elültetett egymás mellé a kertben, meglocsolta őket, aztán elkezdett mormolni egy titkos szöveget, amelyet egy öregasszonytól hallott, még akkor, amikor annyi idős volt, mint most az unokái, és éppen Afrikába készült misszionáriusnak.

Ébresztő! Gyerekek! – verte fel alukból az unokáit. Munkára fel!

De hát még éjszaka van, zsörtölődött Lili.

Ki akarjátok szabadítani a Napot reggelre, vagy nem?

A gyerekek nem hittek a szemüknek, amikor meglátták a két vastag törzsű, égiszerű paszulyfát. Bepakoltak a kis háztizsájukba, Lali az estéről megmaradt bundás kenyeret, Lili meg a hűtőből kivette az összes Túró Rudit. Elkezdtek felmászni a paszulyon, mint ahogy tornaórán a kötélén szoktak, másztak, másztak, egészen fel a Holdig.

Adjon isten, Holdacska, köszöntek a gyerekek a Holdnak.

A Hold meglepődött. Egyrészt soha nem hívta még senki Holdacskának valami érthetetlen, barbár nyelven, még Armstrong sem, amikor lábnyomával megsértette addig érintetlen drága bőrét, másrészt ugyan több milliárd gyereket látott már a végtelen időben, de ilyen közlőről még egyet sem, nemhogy kettőt.

Kik vagytok ti, kérdezte érdeklődve.

Lili és Lali, két kisgyerek a Földről, ahol most nagyon sötét van, mert tegnap nem kelt fel a Nap. Hoztunk neked bundás kenyeret, mert láttuk, hogy olyan sovány vagy. Jó étvágyat! Biztos nem ettél még bundás kenyeret. Nagyapó sütötte.

A Hold elkezdte majszolni a bundás kenyeret. Addig-addig majszolta, amíg kezdett kikerekedni a hasa, és jókedve lett. Lili és Lali felbátorodott. Nem tudták, hogy a Hold fiú vagy lány, mondjuk elég öreg lehet, néni-e vagy bácsi, de ők a Nagyapó öreg macskáját is cicázták, úgyhogy így kérdezték:

Holdacska, nem láttad véletlenül a Napot? Mert hiányzik a napsütés a Földön.

A Holdacska zavartan krákogott és hűmmögött. Úgy tűnt, valami fogalma csak lehet arról, hogy hova tűnt el a Nap.

Azt a gazfickót nem láttam. Tudjátok, én vagy a konditeremben vagyok, hogy fogyjak, vagy a Csillagzabáldában, hogy hízzak. Szörnyű életem van. Látjátok, az előbb még sovány voltam, most meg majdnem kipukkadok. Nem mondom, hogy egyedül vagyok, mert itt vannak ezek a bolygók meg csillagok, de egyik sem dietetikus.

Nem kérsz egy kis forró teát, kérdezte Lali, olyan hideg van itt.

Még soha nem ittam teát, mondta a Holdacska.

Lali termoszt vett elő a zsákból, és töltött a termosz kupakjába.

Ez nagyon finom, mondta a Holdacska.

És Túró Rudit ettél már, kérdezte Lili, és odaadott egy pöttyöst a Holdnak.

Ez isteni, mondta a Hold.

Még mindig nem tudod, hogy hol van a Nap?

Van még tea és Túró Rudi?

Lali odaadta a termoszt, Lili meg odaadott egy tizenkettes csomagot, amelyből hiányzott már egy. Ekkor dörömbölést hallottak.

Lili, Lali, szabadítsatok már ki!

Ekkor vette észre Lali, hogy a teliholdnak van egy oldalszebe. A Holdnak mindkét keze le volt foglalva, egyikben a teát tartotta, másikban meg a Túró Rudit. Lali kihasználta ezt a helyzetet, kihúzta a cipzárt, és előbújt belőle a Nap.

Szégyellheted magad, mondta a Nap a Holdnak. Most kezdődött a vakáció, és te elrontottad sok gyerek kedvét. Ha csak egy napig nem kelek fel, és nem

sütök, szomorúak lesznek a gyerekek. Ha most Lili és Lali nem szabadít ki, nem is tudom, mi történhetne a Földön.

A Holdacska bocsánatot kért a Naptól, megköszönte a gyerekeknek a bundás kenyeret, a teát és a Túró Rudit, és megígérte, hogy soha többé nem fogja elrabolni a Napot.

Nagyapó szomorúan ült a holdfényben a teraszon. Néha a könnyei is kicsordultak. Már bánta, hogy elengedte az unokáit a Holdra. Megfogta a paszulyfa indáját, súlytalannak tűnt, mintha nem lenne senki rajta. Biztosan megfagytak vagy leestek szegények. Ült, üldögélt, aztán egyszer csak felragyogott az ég, fényes napsugár vetődött a tó vizére, és mint valami csúszdán, megjelent Lili és Lali, és nagyot csobbantak a vízbe. Nagyapó felnevetett, és a két kisgyerek boldogan úszott ki a partra.

Nagyapó elvágta a két paszulyfa tövét, azok meg, mint a héliummal töltött lufi, felszálltak az égbe.

Soha nem tudhatja meg senki, hogy ki volt, aki kiszabadította a Napot.



Szabadkai Madonna

VILÁGPOLITIKA

Halics és Fanyar együtt ittak az Elvonóban. Törzshelyük volt itt, minden kedden és szerdán, de néha csütörtökön meg pénteken is betértek egy vagy több korsóra, attól függően, milyen volt körülöttük a világhelyzet. A megrögzött alkoholistákkal ellentétben ők az ivást a nagy, megváltó beszélgetések háttéréként értelmezték. Mindig volt miről fecsegniük, mert bár velük nem nagyon történt semmi, a környezetüket majd szétvetette a dinamika. Halics a Központi Irattárban dolgozott mint szellőztető, Fanyar pedig a Kérelmezési Hivatalban volt munkatárs. Szellőztetőként is, meg munkatársként is hatalmas teherként zúdult rájuk a semmittevés, amit valamilyen trükkel úgy kellett beállítaniuk, hogy az fontosabbnak tűnjön a rendszeres levegővételnél. Halicsnak könnyű dolga volt, mert ha becsukta az ablakot, a szörnyű aktabűz rövid időn belül fulladásos rohamokat váltott ki a kollégáiból, így amikor újfent lehetővé tette a kinti levegő szabad beáramlását, a vele egy légtérben tartózkodók úgy néztek rá, mint a zsidók a sziklából vizet fakasztó Mózesre. Nehezen vitatható tény volt, hogy Halics nélkül a Központi Irattár csúf és fertelmes kínhálálra lenne ítélve, ezért nagy megbecsülés övezte, amelyben úgy sütkérezett, mint dögölt béka az árokparton.

Fanyarnak másmilyen élet, ezen belül munkahelyi előmenetel jutott. Közismerten a Kérelmezési Hivatal igazgatója vette föl, miután egy menyétekkel foglalkozó szakmai klubban jó barátok lettek, és biztosította számára azokat a kiváltságokat, hogy nem kellett csinálnia semmit. Kapott egy íróasztalt, amelynél újságot olvasott, vagy menyétet idomított, ha úgy hozta a kedve. Rajta kívül még vagy két tucat ilyen státusú kolléga lebzselt a hivatalban, de egyikük sem tudott menyétet idomítani. Fanyar ezt az előnyt alaposan ki is használta, és mert a házimenyét egyre divatosabbá vált, szakértelme idővel fontosabb lett, mint a szabályértelmezőké, akikre a hivatal munkavégzés szempontjából támaszkodott. Jó fizetést vett föl, és közben szórákosból regulázta a kollégák otthonról behozott menyétjeit.

Az Elvonóban nem is arról szoktak beszélgetni, de még csak nem is a szellőztetésről, hanem a világpolitikáról, mert az mindkettőjüket izgatta. Úgy vélték, ez a förtelmes szörny lassan, de megálíthatatlanul rátelepszik mindenre, ha csak nem tesznek ellene valamit. Arról nem ábrándoztak, hogy forradalmat robbantanak ki, de ahol fölfedezni vélték a világpolitika csíráját, ott az óvatos kikerülés szabályát alkalmazták. Egyhangzón támogatták azt az elvet, hogy amiről nem beszélnek, az előbb-utóbb elhalványul, majd elenyészve teljesen megsemmisül. A világpolitikát csupán az iránta tanúsított érdeklődés tartotta életben, mert mint a fertőző kórság, emberről emberre terjedt, ám ha valaki ezt az útvonalat a közömbösség mély árkával keresztbe metszette, a lendület megakadt, az őt létrehozó ártalmas szándék pedig megsemmisült.

Józan érvelés volt, és nem is teljesen alaptalan. Azt a tudományos tételt igazolta, amely szerint, ha minden rovar, amely kikel a petékből, életben maradna, és petéket rakna, majd ezek a peték is kikelnének, és életbe maradnának,

szóval, ha ez a láncreakció megszakítás nélkül folytatódna, akkor a rovarok egy év alatt tizenhat méter vastagon beborítanák az egész Földet. Ideális állapot és láncreakció nélkül viszont ez csupán elmélet, mert ha akár egy rovar is eltaposunk, annak a vonalnak vége, és ez hatványozottan vagy hatványozott hatványozottan kevesebb bogarat eredményez majd a végelszámolásnál. A világpolitikával ugyanez tapasztalható: nem kell, hogy össznépi ellenállás bontakozzon ki, elég, ha csak ők ketten negligálják, máris elérhető az, hogy a Földet borító tizenhat méteres burok helyett csak itt-ott mutogassa magát, akár a rovarok.

A kocsmái beszélgetések alapjellemezője viszont éppen az, hogy óhatatlanul a világpolitikánál kötnek ki. Ilyenkor kortyolni kell egy kiadósat a kéz ügyében lévő italból, majd hallgatni néhány ábrándos pillanatig, hogy aztán merész fordulatot véve más témába kezdjünk. Azon a keddi, szerdai vagy talán csütörtöki szeánszon is bekövetkezett ez a megjövendőlheto pillanat, amelynek leágazásaként Fanyar egy ideig forgatta a félig kiivott söröspoharát, majd azt mondta: leváltották a nagyfőnököt, holnap visszajön a régi, akit a mostani miatt rúgtak ki. Az hétszentség, hogy vérfürdőt fog rendezni.

Mindent rá lehet fogni erre a kijelentésre, csak azt nem, hogy akár látens módon is köze van a világpolitikához. Halics figyelme sem ebbe az irányba kalandozott, amikor az ivócimborák részvétteljes közönyével azt mondta: ez borzasztó, barátom, te leszel az első, akit az a szörnyeteg ki fog végezni, mi több, felnégyeltet az udvaron. Az ok, ami erre alapul szolgálhat, csupán annyi, hogy nálad haszontalanabb semmirekellő nem tespedt még azok között a falak között. Hatalmas stekszet vágsz zsebre, és mindemellett még azokat a bűdös dögöket is pesztrálgatod. Komolyan mondom, ha ez bekövetkezik, mármint hogy kinyírnak, akkora örömujjongás tör ki nálatok, hogy a környéken többen is megsüketülnek. Ideadnád a sőt, kérek?

Fanyar odaadta, de az elhangzottakat nem kommentálta. Halics akkurátusan meghintette a sörét – csak ő tudta, miért ragaszkodik ehhez a hóbortjához –, aztán megkérdezte: Ezek szerint egyetértesz velem? Miért ne értenék?, kérdezte Fanyar. A helyében én is így tennék, legalábbis első nekifutásból, mert bár úgy tűnik, kiszolgáltatottabb vagyok a kirándulók útjába tévedő kőöntövíragnál, mégsem hiszem, hogy ez lesz a sorsom. Mindig kedveltem az önmegsemmisítő optimizmust, válaszolta erre Halics, majd hosszasan, cizelláltan hozzátette, hogy jelen esetben a kivégzés nem is lesz annyira jelképes, mert az ilyen kádereket, akik csak a fizetési listát hosszabbítják, ősi szittya beidegződéssel vezetőválskor éppen úgy megsemmisítik, ahogy színlelt irodatűzben a be nem vallott jövedelmet. Esmefuttatását végül azzal a jó tanáccsal zárta, hogy mostantól a hivatal közelébe se merészkedjen, mert akkor talán megúszhatja a körömlétpést meg a karóba húzást.

Nem értek egyet, mondta Fanyar, mert van egy titkos fegyverem, amelyet be fogok vetni: holnap, amikor az egész állomány idegcsillapítók tucatjait beszedve, reszketve vár arra, hogy lemészárolják, én bemegyek a régi-új főnök-

höz, és fizetésemelést kérek tőle. Halics akkorát kacagott, hogy a falon meglebentek a múlt századból ott maradt, dohánfüsttel impregnált plakátok. Neked agyadra ment a helyzet, jelentette ki, miután levegőhöz jutott. Egy okkal több lesz, hogy kirúgjon, mert ha addig nem is figyel rád, ettől a hősies kiállástól ellened fordítja a teljes arzenálját.

Lehet, vonta meg a vállát Fanyar, bár ezt erősen kétlem. Amit te mondasz, barátom, az világpolitika: így tesznek mindenütt, Szingapúrtól Zanzibárig, de nem minálunk, ahol megszokott a beszari-ság. Csak látnád, mit hemzsegnek össze a kollégák, amióta kiderült, hogy ez a pasas a nyakunkra jön. Jelentéseket, kimutatásokat gyártanak, hogy megbizonyítsák, mennyire nélkülözhetetlenek.

Te pedig ülsz a hátsódon, és nem csinálsz semmit, állapította meg Halics lehiggadva, majd hirtelen a homlokára csapott: te jó ég, most már értem, mi ebben az ördögi! te vagy az egyetlen, aki következetesen viszed azt a vonalat, amelyre ráhelyeztek. Eddig sem mozgolódtál, most sem mozgolódsz, tehát kőkeményen megbízható, karakán pasas vagy, akire katedrális is lehet építeni. Kötve hiszem, hogy ez bármire is elég lenne, sőt, még jobban felhergeled, kockáztatva, hogy a két kezével fojt meg, ott a helyszínen.

Én nem mennék ilyen messzire, mondta Fanyar, mert az, hogy megadja a kívánt emelést, csak egy az ezerhez vagy inkább a millióhoz. Tízmillióhoz, vetette közbe Halics. Jó, legyen tízmillióhoz, bólogatott Fanyar, de akkor is ott van, és mint a háborúban találomra kilőtt lövedék, megindulhat a maga röppályáján. Semmi sem támasztja alá, hogy ez az egy golyó éppen az ellenség tábornokát fogja fejbe találni, és nem is ez benne a lényeg, hanem hogy kilőtték, és repül. Ameddig a levegőben van, a sorsa bizonytalan és nyugtalanító. A régi-új főnök egy apró oldallépéssel vagy az íróasztala lapjából képezett pajzzsal kivédheti a támadást, de azzal a gondolattal, hogy rálöttek, nem lehet élni. Képletesen beszélünk, ugye, érted? Visszatérve a tervemhez: a

Majoros Sándor

hatás egyszerre lesz elemi és borzasztó, mert képzeld csak bele magad az ő helyzetébe! Visszatérsz oda, ahonnan már egyszer kirúgtak, de mielőtt nekiállnál vérengzeni, jön valaki, és rád lő. Az ünneplő, hajbókoló tömegben egy hős partizán, aki nem félti sem az életét, sem az egzisztenciáját. Támad, mint a nyúl, ha nincs lehetősége elfutni. Tudod te, mekkora sebet képes ejteni egy felbőszült baknyúl? Az isten óvjon meg tőle. A régi-új főnök szellemi képességeiről nincs fogalmam, lehet lángész vagy agyalágyult, édes mindegy, de mert biológiaiilag egy fajhoz tartozunk, ugyanazok a reflexek dolgoznak benne is, amit tebened vagy bennem. Mondd: mit csinálnál, ha valaki egy ilyen helyzetben rád löne? Ne erőlködj, megmondom: először arra gondolnál, eltakarítod, és minden rendben lesz, de ha ezt teszed, annak híre megy. Kiderül, hogy egy bátor partizánt, aki nem tett mást, csak a munda meg a haza és talán a saját egzisztenciája becsületét védte, galád módon halálosztag elé küldtél. Az ilyen csúnya gesztust a nép nem felejt el. Ha addig meg is túrt, és hajbókol, mostantól ott gáncsol, ahol tud. Kicsit késve érkeznek majd meg az akták, ami persze bőven benne lesz a törvényes határidőben, de az egész lelassul, és elveszíti a hatékonyságát. Ezt látva jönnek majd a nagyobb, látványosabb hibák és bajok, aminek az lesz a vége, hogy a rendszer összeomlik, és maga alá temeti a legfőbb főnökét.

Semmi sem garantálja, hogy akiről szó van, képes erre a levezetésre. Mi van, ha előbb kirúg, és csak azután gondolkodik? A főnökök többnyire ilyenek, jegyezte meg Halics. Nincs ilyen lehetőség, érvelt Fanyar. Gondolj csak bele: ha egy ürge bemegy hozzád, és van mersze fizetésemelést kérni, akkor nyilván tudatában van a saját jelentőségének: nincs olyan ember, de még főnök sem, akit ez ne rezzenetene össze, mert hiszen, ha neked ront valaki azzal, hogy ő totálisan érzi a személye által gerjesztett jelentőséget, akkor te nem árulhatod el magad azzal, hogy te ugyanerre képte-



I. Mária királynő

len vagy. Az első reakció az, hogy atyá-
úrsten, ez az ipse többet tud, mint én,
mert ha önmagával ilyesmire képes, ak-
kor egyéb minden is lehet még a tarso-
lyában. Innentől pedig vagy megadja a
fizetésemelést, vagy fölmege a padlásra,
ahol az Elfelejtett Akták Részlege van, és
fölköti magát.

Nem biztos, hogy mindenben egyet-
érték veled, vitatkozott Halics erőtlenu-
l, de az okfejtésed eléggé hihető. Hogy le-
het az mégis, hogy egészen eddig a pil-
lanatig ez senkinek sem jutott eszébe, és
ha ilyen helyzetbe kerül, hogy a leépítés
vagy a kirúgás árnyéka rávetül, azonnal
csúszni-mászni kezd ahelyett, hogy egy
ilyen ultimátummal a felettese képébe
tenyerelne?

Erre is megvan a magyarázat, markol-
ta meg a söröspoharát Fanyar. Az én ese-
tem ugye merész, akár egy labdaszedő
gyerek álma, hogy a világsztár helyére
állva győztes gólt vágjon az ellenfélnek
a világbajnoki döntőben. A példa jelen
esetben túlmutat önmagán, mert ez, ha
nem is világbajnoki döntő, de világpo-
litika. Mind a ketten tudjuk, mit jelent
mindez: csúszni, mászni, hajbókolni,
engedelmeskedni. De ha jön valaki, és
csak egyetlenegyszer azt mondja: nem,
én mást gondolok, a rendszer önmagát
gerjesztő, önfokozó növekménye meg-
szakad és elcsökevényesedik.

Értsem úgy, hogy a te fizetésemelésed
lesz a tördőfés a világpolitika elevenjé-
be?, nevetett Halics. Egyikünk sem mai
gyerek már, pontosan tudjuk, hogy más
az elmélet, és más a gyakorlat. Itt most
remek ötletnek tűnik ez a dolog a fizetés-
emeléssel, de alszol rá egyet, és holnap,
amikor beballagsz a hivatalba, azt látod,
hogy mindenki ott cidrizik a szőnyeg szé-
lén. Túl nagy a kockázat, és a magunk-
fajták után nem kapkod két kézzel a
szakma. Már úgy értem, ha lenne vala-
mi szakmánk, mert azt azért valljuk be,
hogy a menyétidomítás sem az.

Igen, ez valószínűleg így van, de éppen
ez lesz, ami segít rajtam, mondta Fanyar,
és huncut mosolygással maga elé vonta
az italát. Most már teljesen elveszítettem
a fonalat, vakarózott Halics. Se szakmád,
se támogatód, mi segíthetne mégis eb-
ben a kamikaze kalandban?

Biztos, ami biztos alapon viszek ma-
gammal egy menyétet is. Ha megadja az
emelést, nekiadom a régi-új főnöknek
ajándékba, ha nemet mond, simán rá-
uszítom. Azt ugye tudod, hogy ez a ked-
ves kis állat brutális gyilkos: mint a vil-
lám fölshalad az áldozatára, és átharapja
a nyaki ütőerét, mielőtt még azt mond-
hatná, beretva. Ráadásul ez a törvény
előtt vadászbalesetnek minősül. Tudom,
utánanéztam.

Halicsnak torkán akadt a szó. Ez egész
egyszerűen zseniális!, mondta végül.
Bárhogy is vesszük, a jövőd biztosított,
mert ha a régi-új főnök kiesik a pikszis-
ből, két lehetőség marad: visszajön a ré-
gi-régi, vagy lesz egy másik új, de őt már
nem feszíti a régi sérelmek miatti bosz-
szú, így nem törődik veled.

Erre gondoltam én is, bár ha teljesen
őszinte akarok lenni, be kell vallanom,
kicsit szégyellem magam, hajtotta le a
fejét Fanyar. Minden okod megvan rá,
bólogatott Halics, mert ez egy szemén-
szedett gyilkosság: ha a főnök megadja
a fizetésemelést, akkor erkölcsi értelem-
ben, ha meg nem, akkor fizikaiban.

Nem egészen erre gondoltam, sóhaj-
tott Fanyar. A baj ezzel a metódussal az,
hogy mint eljárás maga a lehető legtöké-
letesebb világpolitika.

TÉVELYGÉSEIM

„Nagy baj van abból, ha a szegény ember
gyereke valaki akar lenni”, olvastam va-
lahol, és nyomban magamra ismertem a
mondatban. Ne is akarj soha valaki len-
ni, fiam, simogatta meg kérges kubikos-
tenyerével kopasz fejemet apám, amikor
felolvastam a mondatot neki, legyél te
csak, mondjuk, egy tanító. Tanító, húz-
tam el a fejemet, hát a tanító az nem
valaki? Apám hümmögött. A tanító az
valaki, fiam, de mégsem akkora valaki,
hogy ne lehetne belőled is olyasmi.

Az igazság viszont az volt, hogy én ak-
koriban már kocsis akartam lenni. Sze-
rettem nagyapám mellett ülni a bakon,
hajtani a füstölőgő hátú, nagy farú lova-
kat, még azt is szerettem, amikor egyet-
egyet szartak, mert a lószarnak nem
szarszaga van, hanem lószarszagillata.

Lóhajtogatásom nem tartott túl soká-
ig, mert nagyapám bevitte a lovakat a
közösbe. Nagy ember a nagyapám, gon-
doltam, hogy csak úgy beviszi a téesz-
csébe a lovait. S valóban nagy ember le-
hetett, mert nem maga vitte, hanem má-
sok jöttek el értük. Káromkodva vezet-
ték ki őket az istállóból, s ha már ott volt
egy kocsis, befogták őket abba, így a szer-
számok is velük mentek – de még az os-
torokat se hagyták ott. Egy ustort hagy-
jon már itt nekem, kértem az egyiket, de
csak rám húzott egyet vele, és hajtottak
tovább. Nagyapám nem nézett rájuk, va-
lahova el, a semmibe kezdett nézni, és
úgy is maradt egészen a haláláig.

Nekem pedig más szakma után kel-
lett nézmem. Úgy döntöttem, hegedűmű-
vész leszek. Láttam ugyanis a táncdal-
fesztivált, a zenekarban a Husztit, aki
hegedűtanár volt a zeneiskolánkban, és
Pestről járt le. Kopasz fejével olyan szé-
pen tudta húzni, talán még szebb is volt,
mint az abonyi cigányok, akik a Kettes
kocsmában zenéltek esténként. Délutá-
nonként pedig az üres teremben biliár-
doztak. Néha órákat bámultam őket a
kirakaton keresztül, hosszú, barna uj-
jukat a dákóra illesztve. Nekik is min-
dig vakító fehér volt az ingük, és feke-
te az öltönyük. Cigányzenész már nem
lehet belőlem, gondoltam, annak talán
apám se örülne, pedig hajnalonként ci-
gányok kísérték haza a lakodalmakból –
de táncdalfesztivál-zenész még lehetek.

Első találkozásom ezzel a Husztival
nem volt túl felemelő. Egyik kezembe
belenyomott egy hegedűt, a másikba egy
piros vonót, megmutatta, hogy tartsam
az ujjaimat, és azt mondta, most lassan
huzigáljam azt a húrokon. Semmi dal-
lam, semmi elképzelés. Utóbbiban té-
vedtem. Huszti ugyanis elővett egy ke-
ceses fémlapot, és azzal kezdte el mód-
szeresen püfölni az ujjaimat. Nem sze-
rettem, fájt is, meg másként gondoltam
el a művészetet.

Hazafelé első dolgom volt, hogy to-
kostul ledobtam a hegedűt a földre, és
innentől kezdve minden óra után így
tettem vele. Szólt is, amikor Husztinál
kibontottam, szeme kimeredt petyhüdt
arcából, és nem hitt a füleinek. Mit csi-
náltál te ezzel a hegedűvel, te elátko-
zott? Mert szeretett becézni. Gyako-
roltam rajta, otthon. Hazudtam. Azt a
keveset, ami rám ragadt, órán tanul-
tam, tőle.

Egy idő után még kis üzletet is csinál-
tam a hegedűlejtésből. Dugónak példá-
ul, akit nem járattak zeneiskolába, csak
egy Inota csokiért engedtem meg, hogy
ledobja a hegedűt a földre.

Az órák istentelenül nehezen mentek,
és lassan teltek. Gyakorolni soha nem
gyakoroltam, hamis volt a hegedűm,
azon meg minek is gyakoroltam volna.

Ellenben egyre gyakrabban látogat-
tam a téglagyári tavat.

Az utolsó hegedűművész, pontosab-
ban, táncdalfesztivál-hegedűsi lehetősé-
gem előtt is leszöktem a tóra. A máso-
dik lépésnél kettévágta a sarkamat egy
rozsdás kannafül. Fél lábon vacogtam
haza, anyám előbb gondosan kimért egy
átszállót, hogy csengett belé a fülem, az-
után ellátta a sebemet, megmosta köny-
nytól maszatos arcomat, fehér zoknics-
kába bújította a lábam, kantáros kis nad-
rág, fehér ing, szandál, fésülni nem kel-
lett, és elzavart hegedűórára.

Husztis kárörvendően hallgatta a
sarkam történetét. Hol is tartunk? Az
A szennai lipisen-laposonnál. Hány nul-
lát kaptál rá eddig? Hatot. Na, gyérünk!
A hetedik nullám előtt is elverte a ke-
zemet a vaslapocskával, gondoltam is,
kezd elegendő lenni a hegedülésből.

A sors segítségemre sietett. Bátyám
másnap, egy utcai focizás alkalmával,
úgy felrúgott, hogy könyökben eltört a
karom. A gipszet egy idő után leszed-
ték, de onnantól csak azt hajtogattam,
nagyon fáj a könyököm, ha húzogatom
kell a vonót. Meg is könyörültek rajtam,
Husztis se nagyon bántódott utánam.

Elszegődtem harmonikásnak. Az ak-
kor divatos foglalkozás volt, *Moszkvai
esték*, hasonló, esténként a kertekben
hol itt, hol ott csendült fel a harmonika-
szó. A miénkben is, mert a bátyám szé-
pen harmonikázott. Olyankor ájtóttek
a szomszédok, kis székeiket magukkal
hozva, és csodálattal hallgatták. Irigye-
tem a bátyámat.

Úgy látszik, az abonyi zeneiskolában
divat volt a fémlapocskák, mert a harmo-
nikatanár is hamar előkapott egyet. Már
az első órán.

Nagyon fáj a könyököm, ha húz-
ni-vonni kell azt a nagy hangszert, pa-
naszkodtam otthon.

Elkövetkező, sokat ígérő dobkarri-
eremnek két dolog vetett véget. Egyik,
hogy a sok széken dobolás után végre
kaptam egy igazi kisdobot. Otthonra.
Nikkelezett volt az oldala, a verők sem
voltak olyan otrombán nagyok, mint
a zeneiskolában. A dobtanár sem ver-
te az ujjaimat – igaz, ekkorra nálam is
volt fegyver, mind a két kezemben. Nem
szaporítom a szót, rögtön a kudarcra té-
rek. Ahogy a hegedűt, Dugó barátomék
úgy a kisdobot is elkérték egy-egy cso-
kiért, egy kis püfölésre a kert végében.
Egy ilyen alkalommal sikerült is nekik
ronggyá ütlegetniük a nikkeldobot.

Anyám onnan tudta meg, hogy cafa-
tokban a dobbór, hogy hívatott bennün-
ket a zeneiskola igazgatója. Mindkettőn-
ket, a dobbal együtt. A történetek után
ugyanis a zeneiskola környékére se mer-
tem menni. S ez előbb-utóbb ott feltűnt.

Kétféle megrovásban részesítettek.
Anyámét nem részletezem, az igazgatóé
volt a kíméletesebb. Ezentúl ismét csak
egy ronda fekete faszéken dobolhatok,
hangszert csak akkor kapok, ha az abo-
nyi fúvószenekarral a nagy állami ünne-
peken, amelyek valahogy mindig a szov-
jet emlékmű tövében zajlottak, zenélünk
a városnak.

Nem ebből lett a baj. Közben ugyan-
is az abonyi szimfonikus zenekarba is
bekerültem, mert állítólag volt tehetsé-

Zalán Tibor



Árpád-házi Szent Piroška

gem a hangszerhez. Nem volt ugyan egy
táncdalfesztivál-zenekar, de a rádió egy
este eljött, hogy felvegye velünk Kodály
Intermezzóját. Amiben nekem nem sok
dolgom volt, egyetlen tremolót kellett
szaggatnom, amikor beintette a művet
vezénylő igazgató. A zenekarban ott ült
Husztis is, az összes abonyi zenetanárral.
Na, ezt nektek, gondoltam, meg a vasla-
pocskáitoknak.

A felvétel napján, sajnos, volt foci meg
tó meg egy kis bagózás a téglagyárban.
Meglehetősen elgyötörten érkeztem
meg a művészeti eseményre. Otthon az
egész család, az egész utca a rádió előtt
ült, hogy meghallgassa az én tremoló-
mat, valahol a mű közepén. Ültem, ül-
tem, csak ültem, amazok meg csak húz-
ták, csak húzták, csak húzták. Csende-
sen bele is aludtam a koncertbe. Nekem
aztán integethetett a vastag karmester.
Átaludtam életem első rádiófelvételét is.

Ekkorra már eldöntöttem, színész
leszek. Föl is vettek a műkedvelő szín-
játszók közé. Első fellépésemkor ismét
Kodály kísértett meg, a *Háry János*ban
voltam az órahúszár. Derekasán, pon-
tosan alakítottam, nem aludtam el, így
le sem estem.

Szöveges fellépésem már önhibámon
kívül fulladt botrányba, az Abonyi Műve-
lődési Házban. Egy *Tűzmadár* című da-
rabbal voltam Bunkó, a gonosz. Hálás
szerep, rögtön éreztem, itt megmutatha-
tom! Gonoszkodtam is, szerepem szerint,
rángattam a szememet, hadonásztam, és
sántítottam is, ha kellett. A közönség él-
vezte ezt, én meg élveztem, hogy élvez-
nek. A darab utolsó jelenetében, ahogy
megírva van, győz a jó, aki nem én vol-
tam. Elfognak és megköötznek.

Állt a levegő a kultúrterem fölött.
Nagy jelenésem volt ez, azt hiszem. Hal-
lottam, ahogy. Igen, tisztán hallottam,
ahogy a terem közepe tájáról felém or-
dítja a szomszéd Piri néni, aki ekkorra
már toporzékolt a felháborodástól: bassz
oda neki, Tibi, ne hagyd magad!

A közönség tombolt, nyerített, visított
és röhögött, én pedig rögtön tudtam, ez
itt már nem az én nagyjelenetem.

Ez a szakma sem nekem való. Össze-
csomagoltam, hazamentem.

Miért nem leszel tanító, kérdezte az
apám. Nem jó nekem semmi, nyögtem
felé szomorúan. Akkor megbeszéltük,
mondta komolyan. Tanító leszel. És el-
kezdesz végre tanulni.

Tévedett. Se nem lettem, se nem kezd-
tem. Már akkor érezhettem, a legjobb és
legveszélyesebb folyton úton lenni, de
soha nem érkezni meg oda, ahová elin-
dultam. Ráadásul még szórakoztató is.

képzőművészet

RÁHANGOLÓDÁS A FELEDÉS LASSÍTÁSÁRA

Kanyó Ervin

Vékony Lajos neve és alkotásai már régóta jelen vannak a vajdasági (nem csak magyar) művészeti, iparművészeti közegben. Úgy hiszem, az Alföldnek ezen a részén, ahol a sár, a por uralkodik (a maga valós és szimbolikus értelmével és minőségével egyszerre), indokolt és helyénvaló a kerámiával való foglalatosság. Vidékünkön a művészi kerámia nemcsak egy alkotói technika a sok közül, hanem éppen az a technika, amely a sárból, ebből az emberi sorsot meghatározó materiából épül fel. A legszerveesebben kötődik az itteni tájhoz, az itteni emberi lét-lélekhez. Számos őskori lelet közül talán a dernyei vörös hajú idolszobrocskát kell megemlítenem, amelyet a Bácska nyugati részén találtak. Ez az ősi, felbecsülhetetlen értékű, hétezer éves agyagszobor bizonyítja, hogy a környékünkön, ahol minden sokkal gyorsabb pusztulásra és körforgásra van ítélve, mint a hegyvidéken, éppen a kerámia az a matéria, amely szinte köszilárdsággal őrizheti az e tájon élt-élő-maradó ember szellemét, gondolatait.

Ezért tartom a leginkább vidékünkhez köthető alkotói formának. Olyan mágikus folyamat az ezzel való foglalatosság, ahol az alkotó szinte az alkimista alázatával és tudásával a mindenhol előforduló porból, sárból „aranyat” állít elő, anyagot nemesít, átlényegítve annak jellegét, minőségét. Ennek a művetnek az irányításához, kordában tartásához igazi technikai szakértelemre, tapasztalatra van szükség. Hiszen az alkotónak összetett eljárást kell ellenőrzés alatt tartva, a tűzzel szövetségben megzabolázva végigvinnie, hogy a puha, kép-

lékeny, könnyen formálható agyagból viszonylag tartós, szilárd és dekoratív műtárgy jöjjön létre. Teljes figyelmet és alázatot igényel ez a folyamat, hogy ne az jöjjön ki a végén: ember megtervezte, Isten pedig (máshogy) végezte.

Vékony Lajos mögött, aki keramikus és grafikusművész is, sokéves kísérletezési tapasztalat áll. A topolyai születésű alkotót már gyermekkorában „megfertőzte” a kerámia szeretetével a rajztanára, Almási Magda. Így az alkotó megragadt ebben a vidék esszenciájának is mondható anyagban, amelynek alakíthatósága, formálhatósága, a tűzzel való találkozása a mai napig bűvkörében tartja őt. Klasszikusnak mondható, nagyon gazdag és szép szakmai utat járt be. Tevékenykedett rajztanárként, kulturmunkásként, és éveken keresztül a legkülönbébb kerámia-alkotótáborok, stúdiók visszatérő résztvevője, vendége. Tanulmányútjain bejárta a fontosabb európai kultúrtörténeti helyszíneket Franciaországban, Olaszországban, Törökországban... A sokféle tevékenységet mindvégig kellő alázattal, odaadással végezte, a tanítást például azzal a „hatodik” érzékkel, amely nélkül a tanár a tananyagának csak elfelejthető, száraz felmondója lehet csupán. A sokféle munkatapasztalatából mindenhol becsipentett egy kis részt az alkotásaiba is. A színház, az irodalmi, mitológiai alakok is hatással voltak a művészetére (*Thália*-szobor, *Niobét*, *Odüsszeusz*t és *Kentaurt* ábrázoló tálak). A művésztelpek nagyon sokat segítettek a szakmai előrehaladásában Kecskeméten, Makón, Kézdivásárhelyen, Lendván... Kilenc



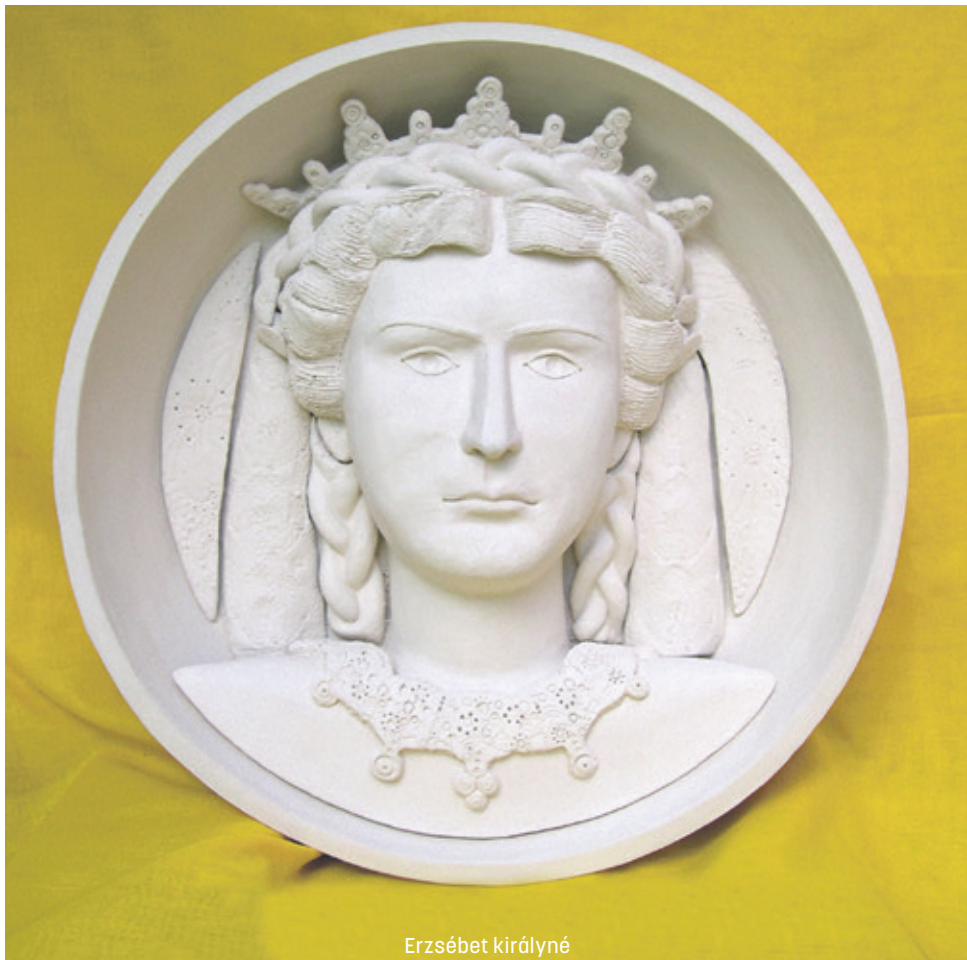
Szent István király az országát a Szent Korona képében a mennybe emelt Szűz Máriának ajánlotta fel

évig volt résztvevője a makói művésztelepnek, ahol „Boldog” Lajosnak nevezték nyugodt és derűs hangulata, optimizmusa miatt. Ennek a művésztelepnek a korabeli koncepciója az volt, hogy a helyi művészeket kívül a határon túliakat is bevonja a közös alkotásba és gondolkodásba. Ezen a komoly és színvonalas szakmai műhelyen kapott olyan indítást, hogy nemzeti témákat dolgozzon fel: magyar királyokat, szenteket, akik a magyarságtudatot erősítik. Kitérő munkái lelhetőek fel a mai napig ezen művésztelepek gyűjteményeiben. Az idők folyamán különféle figurális kompozíciókat, használati és dísz tárgyakat készített tökéletes technikai ki-

vitelezéssel, harmonikus színvilággal. Alkotásai között vannak tájkompozíciók, valamint más többreszes kerámiasorozatok is. Alkotói kedve a nyugdíjba vonulása óta nemhogy csökkent, hanem csak erősödött, ami az sugallja, hogy rátalált arra az erőforrásra, amelyet éppen a kreatív munka szabadít fel az emberben. A számos szakmai kitüntetés között, amelyekkel az alkotó méltán dicsekedhet, az újvidéki Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének szakmai díját, a Nagy Arany Forma díjat emelném ki, amelyet 2011-ben ítéltek neki.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy vidékünkön, szűkebb régióinkban a történelem folya-

mán talán ritkábban, de olykor sorsdöntő és sorsfordító események zajlottak. Árpád fejedelem korából az első nemzetgyűlés, a szeri gyűlés is vidékünkhez köthető, valamint Árpád vezér a közelben ütközött meg Zalán fejedelemmel, akit legyőzve biztosította birodalma déli határait. Bács vára és kolostora is sok nagy uralkodót láthatott már falai között: Szent Lászlót, II. Endrét, Mátyás királyt, Kapisztrán Szent Györgyöt, II. Ulászlót, II. Lajost... A magyar történelem két nagy csatája, a dicsőséges nándorfehérvári és a végzetes mohácsi is a környékünkön zajlott. E sorsdöntő események emlékei azonban, talán éppen e táj por-szél-víz alakította szel-



Erzsébet királyné



Mária Terézia királynő

képzőművészet



Szent Imre herceg

lemének hatására, jobban ködbe vesznek itt, mint bárhol másutt a világon. Az itteni ember egyébként is hajlamos elfelejteni a múltat. Amit egy legyintéssel el is intéz. Részben tapintatból, a más kultúrájú ember érzékenysége figyelemre, ami talán nem annyira elítélendő, mint ha hanyagságból lenne feledékeny. Vékony Lajos keramikumművész a gyors feledés folyamatát próbálja valahogy, a maga módján lassítani, megállítani, visszafordítani. Az egyik alkotói ciklusában ugyanis a magyar történelem meghatározó arcképei tűnnek elénk. Finom, filigrán megmunkálásukkal már-már az ékszerek szépségét idézik ezek az alkotások. Szent István királyunk képmását követi a többi arcmás: Gizella királyné, Szent László király, Mátyás, Ferenc József, IV. Károly és így tovább...

Időzzünk hát el Vékony történelmi alakokat bemutató dísztalainál! Mind Szent István királyunkról, mind az őt követő Árpád-házi királyokról csak későbből datált töredékekből, kódexekből, a *Képes krónika*-ból vagy más felbecsülhetetlen értékű műtárgyakról maradtak ránk ábrázolások. Így leginkább az alkotóra van bízva a karakterük megfogalmazása. Vékony Lajos egyszerűen, mégis dekoratív módon, stilizálva oldja meg ezt a feladatot.

Felfedezhető itt is a párhuzam a régi középkori mesterségbeli szemléletmód és Vékony Lajos hozzáállása között. A művek kinézete igen egységes. Elkészítésük előre átgondolt folyamat végeredményét mutatja. A keramikumművész látásmódja letisztult. Munkamódszere jól követhető. Alkotásait szemlélve gondolatban végigjárhatjuk azt az utat, amíg az ötletből az alkotómunka folyamán létrejön a műtárgy. Ebben a folyamatban helyet kap a mai tárgyi világnak a lenyomata is, amellyel az alkotó – leleményesen átlényegítve – korabeli ornamentikává: ruhadíszekké, ékszerekké varázsolja át azokat. Habár a hétköznapi szemlélő figyelmét elkerüli, hogy milyen rejtett művészi kifejezőereje lehet egy-egy csavar, fésű, tubusfedél (és még ki tudja, mennyi más dolog) agyaglenyomatának, de éppen ezért egy alkotói elme számára megannyi megoldási lehetőséget kínálnak szokványos tárgyi világunk lenyomatai. A tiszta, sima geometrikus formák felületén ezek a tárgyak hagynak nyomot, mint ahogy emlékeztünkbe is bekarcolódnak azok a sokszor jelentéktelennek tűnő részletek, amelyeket életünk folyamán élénk sodor a sors, és tudat alatt meghatározhatják hangulatainkat, érzéseinket, ízlésünket, vágyainkat... és megke-

rülhetetlenül fontos kellékeivé válnak személyes történeteinknek. Vékony Lajos már régóta a gyermek játékos hozzáállásával kíséri, hozza, varázsolja elő alkotásain keresztül nekünk ezt a fajta intuitív megoldást, hogy lélekmélyről kapcsolódhassunk alkotásaihoz. Vékony Lajos történelmi arcképeinek megmintázásánál kitűnik egy – finoman szólva – naiv egyszerűség, semmatikusság is, amely a középkor művészetére igencsak jellemző volt. Ebben az ódon képi gondolkodásmódban, amely leginkább a romanika időszakára vagy a bizánci stílusra jellemző, igen erős nyomot hagyott a vallásos szemlélet is, amely tudatosan szerette volna elkerülni, hogy a szobrok, festmények előtt álló hívó a fizikai szépség láttán kísértésbe essen. A korabeli szemlélet szerint a bibliai tanítás jobb és könnyebb megértését szolgáltatta a sematikus egyszerűség. Az e korban alkotókról nem maradtak fenn részletes leírások, zsenialitásukat, kreativitásukat dicsérő hangzatos reklámszövegek... az majd csak a reneszánsz idején jelentkezik, pár száz év múlva. Az alkotó tehát művei mögé „bújt”, és alázattal hagyta, hogy képei, szobrai ne őt magát dicsérjék, hanem a Teremtőt és annak örök dicsőségét. Akkor ezek voltak az elvárások, ahogy most is vannak

vékony lajos

1946
Topolya

Az újvidéki iparművészeti szak-középiskola kerámia szakán 1966-ban végzett, az újvidéki Tanárképző Főiskolán 1968-ban szerzett oklevelet. A Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének 1974-től tagja. Szabadkán él és alkot.

Alkotásai számos kollektív tárlaton szerepeltek (például Párizsban, Bécsben, Szegeden, Belgrádban, Újvidéken, Eszéken, Szabadkán, Zomborban, Kishegyesen), több önálló kiállítása volt vajdasági és magyarországi településeken.

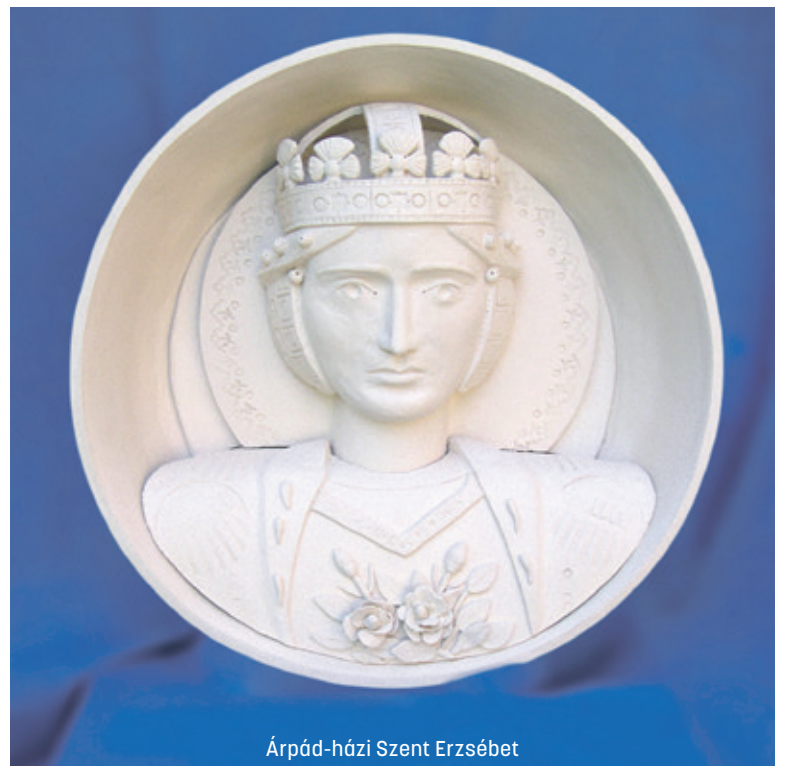
Részt vett többek között a kishegyesi, kecskeméti, makói, lendvai és a kézdívárshelyi művésztelep munkájában.

Alkotásai köz- és magángyűjteményekben is helyet kaptak, Szent Istvánról készült domborműve a szabadkai Munkás Jézus-templom udvarán, Szent István-mellszobra Tordán áll.

Művészi tevékenységével párhuzamosan huszonöt évig képzőművészet szakos tanárként dolgozott.

FONTOSABB SZAKMAI DÍJAI, ELISMERÉSEI:

- A Makói Művésztelep díja 1999-ben;
- A Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének Forma kiállításán Arany Forma díj 2011-ben;
- Szabadka város Pro Urbe díja 2017-ben;
- A Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének Forma díja, valamint a folyamatos alkotótevékenységért és a kerámia-szakosztály erősítéséért járó elismerés 2019-ben.



Árpád-házi Szent Erzsébet

esetleg teljesen más elvárások az alkotókkal szemben. Vékony Lajos éppen a maga szerény, csendes látásmódjával kapcsolódik a régi középkori mesterek erényeihez, amelyek értékes, széppé varázsolják még az esetleges modorosságot, a naivitást, az egyszerűséget is. A romanika letisztult, erősen stilizáló szemléletmódja mellett másfajta kapcsolódási pont, amely vidékünkön szintén több helyütt jelen van, a népművészeti folklórból való inspiráció. Talán a *Magyar népmesék* formavilágát is felidézi az agyagból gyúrt történelmi arcképcsarnok. Mint ahogy már említettem, az Árpád-házi királyainkról nem maradtak fenn portrék, a középkorban igen kevés uralkodóról létezik ilyesmi. Vékony Lajos itt leginkább stilizált, leegyszerűsített emberi arcokat mintázott, ami összhangba kerül a kompozíció egyéb elemeivel. A történelmi

szereplők díszes ruháit a stílusára jellemző módszerrel fogalmazta meg, a legkülönbébb tárgyak lenyomatát fedezhetjük fel, ha jobban szemügyre vesszük az alkotásokat. Ismétlődő ritmusokat ragaszt rá a felületre, vagy éppen azok lenyomatai nyújtanak ékszerhatást. Ezek a mives egyszerűséggel megfogalmazott kerámiák a maguk elegáns nyelvezetével eszünkbe juttathatnak valamit, amit ezen a szelfújta tágas síkságon gyakran elfelednek az itt élők: akár a sárból, ebből a sokszor elátkozott materiából is kellő szakértelemmel, alaposítással, tudással, bízva a jó sorsban, maradandó és szilárd, kultúránkat megtartó erő válhat.

Hogy megszólítanak-e minket ezek a kerámiák? Időzzünk el a sárból összegyúrt és megformált történelmi panoptikum előtt, hogy meghalljuk üzeneteiket!

esszé

ENYINGI TÖRÖK BÁLINT, SZABADKA TÖRVÉNYES URA

Bevezető

Dél-Magyarország országbírói 1391-ben Szegeden tartották gyűlésüket, amelynek az volt a témája, hogy romlik a közbiztonság, ezért tenni kell valamit. Csakhogy hosszú távon nem tehettek semmit, hiszen a Balkánon alapvető problémákkal küzdöttek, és a korszak nagyhatalma, az Oszmán Birodalom sorra foglalta el az államokat. Hiába létezett Zsigmond és Mátyás király védelmi rendszere, amely feltartóztatni próbálta az oszmánokat, 1521-re, tehát kevesebb mint másfél évszázaddal azután, hogy a magyar nemesség érzékelte a problémát, az oszmánok elfoglalták Belgrádot, majd újabb húsz év elteltével Magyarország nagyobbik részét is. Időközben a szerbek egyre nagyobb számban települtek északabbra, hiszen 1371-től 1459-ig az oszmánok észak felé nyomták őket.

Török Bálint származása és családja

A Török család nem nevezhető régi nemesi családnak. A főurak (például az Újlakyak) szolgálata után Mátyás király szolgálatába léptek, sőt Török Bálint nagypapját, Ambrust bosnyák királlyá is kinevezték. A család a jó házasságok révén, valamint szolgálatukért az enyingi birtokot is megkapta, és hamarosan főnemesi családként tisztelték őket, noha felemelkedésük mindössze három nemzedék alatt sikerült. Ezzel párhuzamosan a család birtokai is növekedtek. Többek között Szabadkát is megszerezték Corvin Jánostól (Mátyás király törvénytelen fiától, tartozása fejében). Egyben Török Imre ezt a várost hagyta örökül második fiára, Bálintra, amely település abban az időben Szigetvárhoz mérhető jelentőségű volt. (Török Bálint bátyja, az elsőszülött Miklós valamilyen okból alkalmatlannak bizonyult a család

vezetésére.) Politikai és taktikai szempontból nem volt könnyű a helyzet, már a családfő, Ambros is választásra kényszerült a Habsburgok és II. Ulászló között. A család birtokai, valamint feladatai miatt is Magyarország déli részére koncentrált. Török Imre a Dózsa-féle lázadás leverésében is részt vett, amelyben mindkét oldalon harcoltak szerbek, Török Imre nándorfehérvári seregében is.

Török Bálint születésének időpontja nem teljesen bizonyos, az azonban biztos, hogy apja Enyingi Török Imre, anyja pedig Parlaghy Krisztina volt, és egészen biztosan 1503-ban született. A gyors felemelkedés részeként apjával és bátyjával együtt bárói címet kapott II. Ulászlótól 1507-ben. 1520 körül már az egyik legjelentősebb főnemes az országban.

Török Bálint nagybátyjainak, a Sulyok testvéreknek első dolguk volt az elhunyt Török Imre tartozásait behajtani. Az udvar tartozott, mivel Török Imre a saját pénzéből erősítette meg Belgrádot, ez 70 000, más források szerint 140 000 aranyat ért. Mivel azonban nem tudtak fizetni, a fiatal Török Bálint viselte a báni címet, és Nándorfehérvár parancsnoka is volt. Ez ellentmondott a józan észnek, ugyanis Szulejmán hatalmas sereggel vonult észak felé, mégsem helyeztek fölé tiszttartót, mert személyes érdekei sérültek volna, így ezt sem a Sulyok testvérek, sem Zápolya nem támogatta.

Török Bálint megjelenése a nagypolitikában, Nándorfehérvár elvesztése és ennek következményei

1520-ban Török Bálint lett a nándorfehérvári vár ura, ám ez egyben azt is jelentette, hogy a belgrádi vereségért is felelősséget kellett vállalnia. Az ő feladata volt ugyanis biztosítani ezt

a várat, a 66 napos ostromkor viszont nem tartózkodott ott, és a vereség után a megmaradt védők azt állították, hogy nem kaptak évek óta zsoldot, és a várparancsnok, Oláh Balázs végül feladta a védekezést. Ekkor Török Bálint még csak 17 éves volt, ami ugyan abban a korszakban már nagykorúságnak számított, legalábbis ami a harcban való részvételt illeti (a lányok esetében a nagykorúság még fiatalabb kortól számíthatott). Ezzel tehát nagyon rosszul kezdődött a politikai karrierje, Török Bálint azonban felettébb elszánt volt, és életében többször felkapaszkodott a nehéz helyzetekből. Az országgyűlés az 1521-es kudarcért el is ítélte, jószágvesztésre, ami vagyoni jellegű büntetést jelentett. A fiatal Török Bálint a birtokainak egy részét Báthory Istvánnak adta. Belgrád eleste Magyarország szempontjából nagy veszteségnek számított, hiszen mindenki tudta, hogy Nándorfehérvár az ország kulcsa.

Az udvarban a bánokat vádolták a nándorfehérvári kudarcért. Ezért Török Bálint egy időre eltűnt a politikai életből. Csak 1522-ben Erdélyben Zápolya oldalán tűnt fel ismét, és havasalföldi hadjáraton vett részt. Az elkövetkező időszakban a déli végek fő védelmezője Tomori Pál lett, aki ebbe Török Bálintot is bekapcsolta, miután az a hadjáratban jó katonának bizonyult. Ez azt is jelentette, hogy birtokainak visszaszerzésében segédkezett, hiszen le akarta kötelezni.

Ekkoriban vette feleségül a Regensburgból Budára származott Pemfflinger Katalint, Mária királynő legkedvesebb udvarhölgyét, aki nagyon jó választásnak bizonyult, hiszen mindenben támogatta a férjét, és már a házasság kilátásba helyezése (1524-ben) is segítette karrierjének építésében. Feleségéről Tinódi Lantos Sebestyén fest idealizált képet, de az bizonyos, hogy Török Bálint majdani fogsága idején neje mindent megtesz a kiszabadításáért. A Pemfflingerek befolyásos család volt, közülük Pemfflinger Márk emelkedett ki. Mint a legtöbb középkori házasság, ez is érdekházasságként kötöttett, a Pemfflinger családnak szüksége volt bárói rokonságra, Török Bálint pedig vissza akarta szerezni a vagyonát, és tisztázni magát az országot érintő hűtlenség vádjától. Így a királynő szolgálatában tűnt fel (ekkoriban még Zápolya is a királynő híve).

A tekintélygyarapodás korszaka

A nándorfehérvári kudarc után Török Bálint Szapolyai (Zápolya) János kegyeit kereste, mintegy három év elteltével viszont már az új király, II. Lajos udvará-

ba került testőrtisztként, befolyásos feleséggel, aki Habsburg Mária királyné egyik bizalmasa. Fiaik már a mohácsi vész után születtek (Török János 1529-ben, Török Ferenc 1530 után).

A fiatal Török Bálint 1524-ben elzálogosította Szabadka mezővárost, rokonainak, Sulyok Istvánnak és Sulyok Balásznak. A következő évben a király rosszabb pénzt bocsátott ki, és Török Bálint ezzel akarta kiváltani a várost. Csakhogy a rosszabb, kevesebb aranyat tartalmazó 5500 forintért nagybátyjai nem akarták visszaadni a várost, ezért Török Bálint megtámadta Szabadkát, és elfoglalta, nagybátyjait pedig rákényszerítette a rosszabb pénz elfogadására. Az incidens és az érdekütközés ellenére a Sulyok család az egyik legfontosabb támasza maradt Török Bálintnak.

Noha a nagypolitikába való belépője nem sikerült jól, Török Bálint nem a semmiből lépett a magyarországi politikai életbe, családjának rokoni és szervitori köre (bandériumok vezetői, csatlósok) is volt, akiknek a hűségére számíthatott. Felesége is hasonló helyzetből jött, így a két fél ereje összehadódott.

Ekkoriban Bácsban Tomori érseki várában vetették fel újra Török Bálint ügyét, és a bíróság Visegrádban úgy döntött, hogy Báthory Istvánnak vissza kell adnia Török Bálint birtokait, ami rendkívül gyorsan meg is történt. Véltetően Báthory is ideiglenes állapotnak tekintette birtoklásukat.

Ekkoriban Török Bálint körül rendben mentek a dolgok, kapcsolata a királynővel és Tomorival biztonságot adott, olyanira, hogy a vele ellenséges főurakkal is háborúzott, és területeket foglalt el. A központi hatalmat támogató szűk elit része volt.

Ám Szulejmán ambíciói nem csökkentek. Róla csak annyit, hogy tehetséges uralkodó volt, és három kontinensre kiterjedő hatalmas birodalmat irányított. Mai szóval ezt az erőt szuperhatalminak mondanánk, és az akkori középhatalom Magyarországgal nem voltak egy súlycsoportban.

Mohács és ami utána következett

A mohácsi vész előjelének tekinthető, hogy nem tudtak zsoldot fizetni a déli végeket védőknek, és hogy Szulejmán Péterváradot is bevette. Ekkoriban lett Török Bálint a királyi testőrség tagja. A mohácsi csata után a király halála miatt Török Bálintra ismét a bűn árnya vetült, de sikerült bizonyítania, hogy Tomori Pál döntése következtében maradt védelem nélkül a király.

Magában a csatában a királyi testőrség egyik parancsnoka-

Dr. Mészáros Zoltán

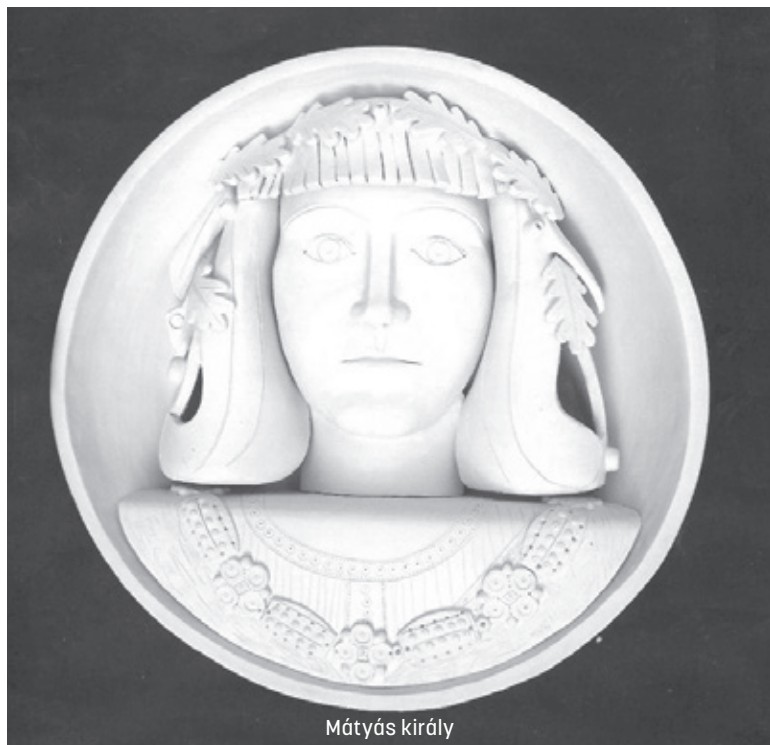
ként vett részt, társaival, Ráskay Gáspárral és Kállay Jánossal. Tomori Pál nagyot tévedett, amikor egy oszmán seregrész felbukkanásakor a testőröket akarta felhasználni. A krónikás Brodarics szerint a testőrséget többször is fel kellett szólítani, mielőtt elhagyták a király környezetét.

Végül a mohácsi csatában az oszmánok döntő vereséget mértek a Magyar Királyságra, amely ezután egy „nemesi polgárháborúba” csúszott. Ez az oszmánoknak meg is felelt, hiszen azokon a területeken, amelyeket meghódítottak, épp az ilyen belső viszályokat szívtották. Két párt alakult ki: a Habsburg Ferdinándot királynak elismerők tábor, valamint a Zápolya (Szapolyai) Jánost királynak elismerők. Ez a konfliktus 1541-ig tartott, ami hozzájárult ahhoz, hogy a meg egyezés alkalmával Szulejmán szultán minél többet kiszakítson az országból. Így jött létre a középkori Magyarország helyett egy széttagolt struktúra. A legfontosabb rész a Habsburg-kézben maradó királyi Magyarország: a jogutód Magyarország. Ezenkívül az egykori ország közepén húzódtott a hódoltság területe, amelynek visszafoglalását a Habsburgok, a nemesség és a lakosság is akarta, de jó ideig nem volt elég pénz, paripa, fegyver és ember, ez tehát az Oszmán Birodalom része maradt. A harmadik rész az Erdélyi Fejedelemség, az Oszmán Birodalomtól függő, de önkormányzattal rendelkező terület, amely a középkori Magyarország egyes hagyományait is továbbvitte, majd amikor a Habsburgokhoz visszakérül, kiváltságlevelet kap, és még 1848-ban is téma az „unió Erdéllyel”.

Az ingadozó főúr

Török Bálint 1526-ban részt vett az országgyűlésen, ahol Zápolyát választották királlyá. Ezután lett temesi ispán. Nem sokkal ezután viszont már döntenie kellett, ennek nyomán Zápolya helyett I. Ferdinánd király oldalára került. Ez az időszak gyakorlatilag 1527-től 1536-ig tartott. Átállásának első eseménye a Zápolya elleni háború, amelyben 400 lovasal vett részt, és hatékonyan segítette Zápolya keletre szorítását, valamint a Habsburgok hatalomra jutását, akikre Török Bálint fel is esküdött, noha alig egy évvel korábban még Zápolyát támogatta. Ezután belevette magát a „nemesi polgárháborúba”. Saját érdekeit kíméletlenül érvényesítette, és csak katonai erővel lehetett megállítani. Ekkor már az ún. „rác” seregek is megjelentek az országban, és Török Bálint ellen is harcoltak.

Folytatása szeptemberi lapszámunkban



Mátyás király

A TÁNCÁZAK

Fábián Mónika

Élményt adó személyes kapcsolatok helyszíne

Sokan megfordultunk már egy-egy jó hangulatú vajdasági táncházban, de vajon azt tudjuk-e mindannyian, honnan ered ez a kulturális jelenség, szórakozási forma? Vajdaságban vajon mikortól számolhatunk táncházak létezésével?

A táncház szó jelentése kettős. Egyrészt tánchelyet, másrészt pedig táncalkalmat jelöl. A tánchely, amely lehetett akár zárt helyiség vagy szabad térség, a magyar parasztság körében általában a kocsmá vagy ennek udvara volt, régebben pedig a templom udvara, sőt akár parasztház is, ahol télen a ház egyik szobájában, míg nyáron az udvaron álló csűrben rendeztek táncalkalmat (Hallos Béla 2006. 8.). A táncházat alapvetően három tényező határozza meg, az említett helyszín, ill. a népzene és a néptánc, amelyek a hagyományos kultúra részét képezték. A folklór más ágaival hasonlóan a tánc és a zene hagyományos módon, írásbeliséget nélkülözve öröklődött generációról generációra, szerves részét képezve a táncalkalmaknak is. A falubeliek a helyi táncokat, énekeket és szokásokat gyerekkoruktól folyamatosan tanulták szüleiktől, az idősebb falubeliektől és egymástól is. Ez a folyamat mára már szinte teljes egészében megszűnt, nem is létezik a hagyományos értelemben vett, a kultúra és a mindennapok részének tekinthető élő népzene és néptánc, hiszen magát a népzenei és néptáncot teremtő, életmódjával fenntartó és utódaira hagyományozó közösség mára már szinte teljes egészében megszűnt létezni.

A táncházak szempontjából fontos (nép)zene és (nép)tánc szorosan összefüggenek egymással. Tánc szinte nem létezhet zene nélkül. A zenét ugyan lehet tánc nélkül is élvezni, de a táncmuzika például azzal a céllal jött létre, hogy erőteljes, ritmikus, ütemezett játékmóddal a táncosokat szolgálja. Valószínűleg azok a legszerencsésebbek, akik mindkettőt tudják művelni. Sebő Ferenc szerint a tánc és a zene olyan viszonyban állnak, mint a beszélt nyelv és az irodalom. Mindkettő ugyanabból az alapanyagból építkezik. A népi kultúra szerves részét képező népzene és néptánc pedig olyan zenei, mozgásbeli köznyelv, amelynek elcsúsztatására a táncot hozták a legalcalmasabbak a hetvenes és nyolcvanas években (Abkarovits Endre 2000. 146.). Zene és tánc nélkül nem valósulhat(ott) meg a tánc, vagy legalábbis egyik vagy másik nélkül nem beszélhetünk teljes értékű táncról. Vannak ugyan manapság divatos formák a tánc, táncoktatás nélküli táncoktatásnak, ilyen pl. a „folkocsmá”, a táncoktatásnak azonban volt *eredeti* állapotuk is.

Az *eredeti* táncházakról köztudott, hogy valójában Erdélyből származnak, és a paraszti életben, noha sokféle tánc alkalmat találunk, a parasztfiatalok hagyományos és sokáig szinte egyetlen szórakozási formája volt, amely íratlan szabályok által működött. Az *eredeti* táncházakban általában cigánymuzsikusok zenéltek, akik nem csak a zenélésből éltek. A táncházak vezetőit, az ún. kezeseket, a falu, illetve a falu fiatalságának egy része maga választotta meg. A kezesek választották és bérelték ki a táncház helyszínét, ők fogadták fel a zenészeket, intézték a pénzügyeket,

és nekik kellett a rendre is felügyelniük. A fiatalság a helyért és a zenészekért közösen fizetett készpénzzel, munkával vagy terménnyel. Egy adott faluban csak a helyi táncokat táncolták. Ha egy falut vegyes nemzetiségűek lakták, a falubeliek egymás táncait is megtanulták, és közös mulatságon táncolták is, de a saját táncházukban csak a saját táncukat táncolták. A muzsikások többsége más falvakban is játszott, így repertoárjukban akár több zenei stílus is szerepelhetett (Halmos Béla 2006. 9–10.). Az eredeti táncházak tehát a hagyományos paraszti kultúra termékei voltak, amelyek szervesen beágyazódtak a mindennapoknak, de főként az ünnepnapoknak s a fiatalok táncalkalmainak eseményeibe.

A falusi közösségek, paraszti társadalmak felszámolódásával szinte egy időben alakultak át az eredeti táncházak – némi túlzással – a maihoz hasonló táncházak formájára. A hagyományos paraszti életforma felbomlása Magyarországon a hatvanas évek végén lényegében befejeződött, míg Erdélyben ez a folyamat a hetvenes években gyorsult fel. Az erdélyi folyamat megemlítése azért is fontos, mert az erdélyi táncházak visszaszorulása, néhol teljes eltűnése egybeesett a magyarországi táncházmozgalom, a városi táncházak kialakulásával.

„Szerencsére a táncház mint *folklore*-jelenség és a táncházmozgalom mint *folklorizmus* jelenség még találkozhattak, és ezért megtörténhetett az ismeretek átadása, kialakulhattak élményt adó személyes kapcsolatok.” (Halmos Béla) Ha mindez nem így történik, talán Budapesten sem szervezik meg 1972-ben az első *modern, városi* táncházat.

„A városi táncházakat a néprajzi kutatás a folklorizmus nyilvánvaló mintapéldájaként tárgyalja. A folklorizmus fogalma azt a folyamatot jelöli, amikor a parasztság tradicionális folklórjának elemeit, motívumait, alkotásait nem az eredeti esztétikai-társadalmi környezetében használják fel.” (Könczei Csongor)

A *modern, városi táncházak és az eredeti táncházak* lényegüket tekintve szinte megegyeznek egymással, ugyanis mindkettőben néptáncot járnak népzeneire, szórakozásképpen. Ennek ellenére jelentős különbségeket figyelhetünk meg: más a helyszín, más a társadalmi összetétel. Már nem faluban, falusi közösségben, a hagyományos paraszti társadalomban vagyunk, hanem a városban, heterogén összetételű lakossággal. A városi táncházak fiatalja nem örökölhette szüleitől a hagyományokat – legfeljebb abban az esetben, ha faluról származott, de ritka volt az, aki falusi származása ellenére is ismert bármiféle hagyományt a nagyvárosban –, így egyedül csak a táncházakban sajátíthatta el ezt a tudást, itt ismerkedhetett meg a különböző táncokkal és dalokkal. Mindez maga után vonta azt, hogy szórakozásként csak az tudta megélni, aki elsajátította legalább a táncokat, majd idővel az énekeket is. Ezért hamar megmutatkozott az igény a táncházakban történő oktatásra. Az *eredeti táncházakban* nem volt oktatás, mindenki odahaza, a szülőktől, nagyszülőktől, rokonoktól sajátította el a megfelelő tudást. A zeneszokról is elmondható hasonló. A városi táncházakban nem cigányzenészek, ha-



Szent László és a vadak

nem olyan folklórkedvelők muzsikáltak, akik a megfelelő tudást erdélyi gyűjtőutak alkalmával, az ott élő muzsikusoktól sajátították el, többségük autodidakta módon. A táncházak szervezésében rendszerint a zenekarok tagjai, ill. a táncoktatók vettek részt. Erdélyben szóbeli megegyezés útján béreltek helyszínt, míg Budapesten és általában Magyarországon írásbeli szerződést is kötöttek, hisz egy-egy állami kézben lévő kultúrház adott helyet a táncházaknak. Ebben is különböztek az *eredeti* táncházaktól, és abban is, hogy az erdélyi táncházaktól eltérően egy-egy táncház alkalmával nemcsak egy adott falu vagy dialektus táncait táncolták, hanem többféle táncrend váltotta egymást (Halmos Béla 2006. 10.). Idővel. Mert azt tudjuk, hogy kezdetben szinte csak széki, esetleg mezőségi és dunántúli táncokkal találkozhattak az érdeklődők. Mindezt megerősíti az első budapesti táncház is, amelyet *Táncház úgy, mint Széken* címmel rendeztek meg 1972. május 6-án.

A városi táncházak elterjedése egész mozgalommá nőtte ki magát, a mai napig a táncházmozgalom fogalmával illetik. A magyarországi hulláma – néhány év késéssel – nemcsak a bölcsőjének számító Erdélybe jutott el, hanem a Kárpát-medence más magyarlakta területeire is.

Vajdaságban a hetvenes évek második felétől érződött a táncházmozgalom hatása. Az első táncházat Temerinben tartották meg 1981. április 18-án majd kéthetenként megszervezhették a táncalkalmakat a helyi Ifjúsági Otthonban. Sokáig egyedüli példaként volt jellemző a temerini táncház, mígnem a nyolcvanas évek második felétől Topolyán is próbálkoztak állandó táncházak elindításával. Ezek a táncházak Újvidéktől Szabadkáig, Topolyától Adaig vonzották és összehozták a fiatalokat. A biztató kezdeményezéseknek azonban a délszláv háború véget vetett, és a kilencvenes évek elejére villámgyorsan szétzilálta az időközben politikai okok miatt *folkklubra* átkeresztelt táncházat és annak zenekarát. A táncházas élet valamelyest a kétezres évekre állt helyre, onnantól kezdve pedig megany-

nyi változást, sikert és kudarcot élt meg napjainkig. Vajdaság esetében érdemes volna feltárni teljes történetét, nemcsak kultúrtörténeti vagy táncantropológiai szempontból volna fontos, hanem hogy megismerjük, megértsük, miként befolyásolhatták a táncházak a vajdasági néptáncos- és népzenei közösség(ek) alakulását, fejlődését napjainkig.

Az eredeti és a városi táncházakról tehát elmondható, hogy lényegüket tekintve azonosak: szórakozás céljából népzenere néptáncot táncolnak a résztvevők. Ha azonban mélyebbre tekintünk, különbözőségük gyakorlatilag minden szinten megmutatkozik. A helyszín, a résztvevők, a szervezők, a zenészek, a táncok-zenék mind más jellegűek, de akár régiós különbségeket is fellelhetünk, ha még mélyebbre tekintünk. Új elemek kerülnek be, alakulnak át, szűnnek meg létezni az évek folyamán, és talán ami a legszembevetőbb különbség az eredeti és a városi táncház között, az az, hogy a megfelelő tudást is másképp kell elsajátítani. Arról azonban nem szabad megfeledkeznünk, hogy mindegy, melyik táncháztypusról van szó, mindegyik meghatározó erővel bír, hiszen identitást erősítő és közösséget építő kulturális jelenség. A városi táncházak megismerését, megértését még izgalmasabbá teszi az, hogy kialakulásának körülményeit a társadalmi, kulturális és politikai háttér is nagyban befolyásolta. Fejlődésének történetét is, valamint azt, hogy ma milyen táncházakba járhatunk, nagymértékben meghatározták ezek a tényezők.

Felhasznált irodalom:

Abkarcovits Endre: Népzene, néptánc, táncházmozgalom az ezredforduló előtt. In *Távol Betlehem. Az egri Kálnoky László Társaság antológiája*. Eger, 2000.

Halmos Béla: A táncházmozgalomról. In Sándor Ildikó szerk.: *A betonon is kiő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Budapest, 2006, Hagyományok Háza.

Jávorszky Béla Szilárd: *A magyar folk története*. Budapest, 2013, Kosuth Kiadó – Hagyományok Háza.

átmentett történelem

„KÉRJÜK A TÖRVÉNY URALMÁT ELLENÜNK”

A királyi diktatúra bevezetése és az Országos Magyar Párt betiltása

1928. június 20-án a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság parlamentjében Punša Račić, egy montenegrói szerb radikális párti képviselő pisztollyal rálőtt öt képviselőtársára, akik az ellenzéki Horvát Parasztpárt tagjai voltak. Pavle Radić és Đuro Basariček belehaltak a sérülésükbe, Ivan Pernar és Ivan Granda súlyosan megsebesült. Stjepan Radić augusztus 8-án hunyt el a lövések okozta szövődmények következtében. A képviselők ellen elkövetett merénylet oly mértékben kiélezte az országot mélyen megosztó szerb–horvát ellentétet, hogy az már az ország létét fenyegette. I. Sándor király, abban a reményben, hogy megoldhatja a politikai válságot, 1929. január 6-án diktatúrát vezetett be, a pártok működését pedig betiltotta. Ez az esemény a délvidéki magyarság múltjában is jelentős, ugyanis ez az intézkedés tett pontot az Országos Magyar Párt történetének végére. Jelen írásunkban a királyi diktatúra bevezetését és az OMP betiltását elevenítjük fel a párt lapjának, a szabadkai Hírlapnak a segítségével.

Záróra a parlamentben

A királyi diktatúra bevezetéséről a Hírlap január 8-ai száma adott részletes tájékoztatást. Címlapján nagy betűkkel volt olvasható: „Öfelsége proklamációban közölte a néppel a parlament feloszlását és az új rend életbeléptetését”. Az egyik alcím pedig a kisebbségekre vonatkozó legfőbb fejleményt adta hírül a délvidéki magyar olvasók számára: „Betiltották a faji és vallási pártokat”. A terjedelmes tudósítás beszámol róla, hogy I. Sándor király elfogadta Anton Korošec miniszterelnök és kormányának lemondását. Az új kormányfő Petar Živković tábornok, a királyi gárda addigi parancsnoka lett, aki a miniszterelnökség mellett a belügyminiszteri tárcát is átvette. A királyi kormánya négy új törvényt léptetett



A királyi diktatúra miniszterelnöke – Petar Živković tábornok

életbe – a királyi hatalomról és a legfelsőbb állami igazgatásról, a közrend és a közbiztonság védelméről, a sajtótörvény módosításáról, valamint a községi és tartományi önkormányzatok feloszlásáról –, amelyek a diktatúra alapját képezték. Közülük a közrend és közbiztonság védelméről szóló új törvény betiltotta a nemzeti – korabeli szóhasználatnál faji – és vallási alapon szerveződő pártokat. Ehhez a törvényhez hozzáfűzték, hogy az „megszünteti a kisebbségi pártokat, vagyis a magyar és német pártokat is”.

A másnapi Hírlap teljes terjedelmében közölte az új rendszer négy törvényét. E szerint a közrend és a közbiztonság védelméről szóló törvény első szakasza értelmében bűncselekménynek számított olyan könyvek, újságok plakátok és fölhívások kiadása, terjesztése és felolvasása, „amelyekben az állami hatóságok elleni erőszakra bujtanak, és amelyekben az állam békéje ellen szít[a]nak vagy a közbiztonságot veszélybe hozzák”. Emellett bűncselekménynek számított olyan egyesület megszervezése, támogatása és tagságai is, amely a „kommunizmust, anarchiz-

must, a terrorizmust propagálja, vagy illegális uton magához akarja ragadni a hatalmat”. Ezen bűncselekmények elkövetését a törvény halállal vagy húsz évig terjedő fegyházbüntetéssel sújtotta. Azokat, akik tudtak az említett bűncselekmények előkészítéséről, de azt nem jelentették a hatóságoknak, húsz évig terjedő fegyházzal büntették.

A legálisan működő parlamenti pártok betiltását a törvény harmadik szakasza mondta ki.

„Azok az egyesületek és politikai pártok, amelyeknek céljai e törvény első szakaszába ütköznek, be vannak tiltva, azonkívül be vannak tiltva és fel vannak oszlatva mindazok az egyesületek és politikai pártok, amelyek propagandát folytatnak, vagy meg akarják győzni a lakosságot arról, hogy a mostani állapotokat meg kell változtatni.

Ugy szintén be vannak tiltva és fel vannak oszlatva az összes faji és vallási alapon létesített pártok.

Azok, akik az ilyen szervezetek tagjai lesznek, vagy elősegítik annak fennmaradását amennyiben a bűncselekmény nem tartozik e törvény második szakasza alá, egy évig terjedő fegyházbüntetést és tizezer dinár pénzbüntetést kaphatnak” – olvasható a törvény szövege a Hírlapban.

A törvény kihirdetésével a kormány megkezdte a parlamentarizmus felszámolását az országban. A január 10-ei Hírlap arról számolt be, hogy a kormány bezáratta a parlament épületének kapuit. A hír szerint a képviselőház utoljára Ljubomir Davidović, Milan Grol és Vojislav Veljković demokrata párti képviselők hagyták el, akik a párt klubjában lévő irataikat szedték össze a zárás előtt. Ilija Mihajlović, a képviselőház elnöke viszont késve érkezett a parlamenthez, amikor már bezárták a kapukat.

„Valamivel tíz óra után Mihajlovics Ilija, a parlament elnöke automobilon a parlamenthez érkezett és az irodájából el akarta vinni a levelezéseit és az iratait. Az udvaron Jovánovics Dragojlyub, a volt képviselőház komeszárja

feltartóztatta a házelnököt és közölte vele:

– Bocsánatot kérek elnök úr, de utasításom van, hogy senkit se engedjek be az épületbe.

Mihajlovics Ilija szó nélkül megfordult, visszatért az autójához és eltávozott” – olvasható a Hírlap tudósításában.

A parlament bezárása után megkezdődött a pártok felszámolása.

Mi lesz az Országos Magyar Párttal?

A közrend és a közbiztonság védelméről szóló törvény harmadik szakasza a nemzeti kisebbségek pártjaira, közöttük az Országos Magyar Pártra is alkalmazható volt, hiszen azok nemzeti alapon szerveződtek. Így félt volt, mint ahogy azt a Hírlap már korábban sejtette, hogy az új rendszerben ezen pártokat is betiltják. Ezért az OMP a Német Párttal együtt igyekezett utána járni annak, hogy a törvényt rájuk is alkalmazzák-e a hatóságok. A Hírlap január 10-én a címlapján következőképpen számolt be erről:

„Erre vonatkozóan a német párt és a Magyar Párt illetékes helyekre fordultak információért, és kedden [január 8-án] délelőtt a belügyminisztérium államvédelmi osztályától hivatalos értesítés érkezett a szuboticaí főispáni hivatalhoz, amely szerint a betiltás nem vonatkozik a nemzeti kisebbségek pártjaira, tehát sem a Magyar Pártra, sem a német pártra.”

Az OMP tehát, miután hivatalos értesítést kapott, joggal reménykedhetett abban, hogy elkerüli a betiltást. Így jelenhetett meg január 23-án a Hírlapban dr. Deák Leónak, a párt volt tartománygyűlési képviselőjének *Mi lesz?* című vezércikke, amely a kiépülő diktatúra árnyékában vázolt fel egy pozitív jövőképet az OMP és a délvidéki magyarság számára. Dr. Deák Leó leírta, hogy a régi pártokat, amelyekre a betiltás várt, „önös érdekek vezérelték és szabták meg politikájukat, fékezhetetlen küzdelmük a hatalomért az ország tekintélyét ásták alá”, majd az OMP-t elhatárolta ezektől a pártoktól.

„Örülünk, hogy ezen megbélyegzett pártok egyikével sem volt közösségünk, örülünk, hogy a Királyi Szózat passzusait reánk nem lehet alkalmazni. És legjobban annak örülünk, hogy függetlenségünk és önállóságunk következményeként egyik párt sem rántathatott bennünket magával a megsemmisülésbe, így nem vált nullával egyenlővé az a rengeteg munka, melyet az el nem ismert magyarság jogaiért kifejtettünk. Nagy elégtétel ez a Magyar Pártnak és szilárd bázis, melyre további politikáját alapíthatja” – állapította meg a volt képviselő.

Dr. Deák Leó a Petar Živković tábornok vezette új kormányhoz is nagy reményeket fűzött.

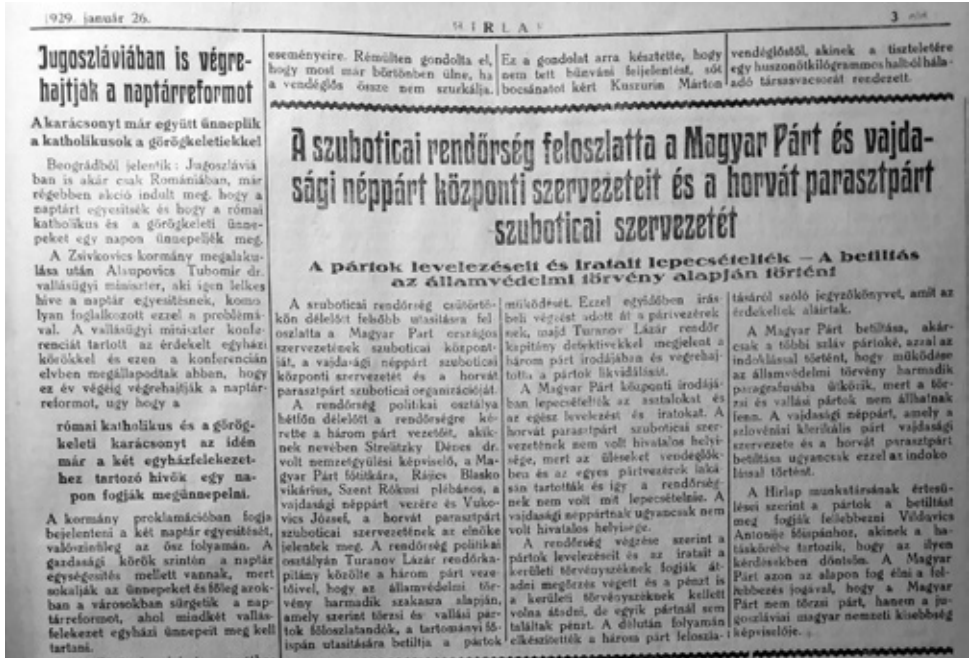
„Mi az új rezsimtől a megelégedettség korszakának megteremtését várjuk. Örülünk annak, hogy jogrend lép a bizonytalanság helyébe. A jogrendre az országnak szüksége van s amikor a tábornok-miniszterelnök azt inaugurálja, – hisszük – rólunk nemzeti kisebbségekről nem fog megfeledkezni.

Ennyi és nem több a mi válaszuk véreink, akik ijedten teszik fel a kérdést: mi lesz? A jövőben sem fogunk beavatkozni az ország berendezésének



A belgrádi lovas kaszárnya – az épület, ahol a parlament üléseit tartották (a jelenlegi parlament épülete ekkor még épülőfélben volt)

átmentett történelem



A Hírlap beszámolója az Országos Magyar Párt betiltásáról

kérdésébe, nem törekszünk sem hatalomra, sem fennálló hatalom megdöntésére. Fajok vitájába dehogy keveredünk. Maradunk törvényt tisztelő állampolgároknak, kiket a sors kisebbségi helyzetbe juttatott. Kérjük a törvény uralmát ellenünk; jótékony hatását mellettünk.

Sorsunk jobbra fordulását várjuk, jogainknak elismerését. Nincs okunk kétségbeesésre, ijedelemre: a mi vágyaink, kérelmeink azokon a törvényeken alapszanak, melyeknek betartása az új éra kiindulópontja” – írta dr. Deák Leó. Az elkövetkező események fényében azonban dr. Deák Leó megállapításai

túlzóan optimistának bizonyultak, hiszen három nappal a vezércikk megjelenése után, január 26-án a Hírlap már arról számolt be, hogy a hatóságok feloszlatták az OMP-t.

„A szubotikai rendőrség csütörtökön [január 24-én] délelőtt felsőbb utasításra feloszlatta a Magyar Párt országos szervezetének szubotikai központját, a vajdasági néppárt szubotikai központi szervezetét és a horvát parasztpárt szubotikai organizációját.

A rendőrség politikai osztálya hétfőn délelőtt a rendőrségre kérette a három párt vezetőit, akiknek nevében Strelitzky Dénes dr. volt nemzetgyűlési képviselő, a Magyar Párt főtitkára, Rájics Blasko vikárius, Szent Rókusi plébános, a vajdasági néppárt vezére és Vukovics József, a horvát parasztpárt szubotikai szervezetének az elnöke jelentek meg. A rendőrség politikai osztályán Turanov Lázár rendőrkapitány közölte a három párt vezetőivel, hogy az államvédelmi törvény harmadik szakasza alapján, amely szerint törzsi és vallási pártok föloszlatandók, a tartományi főispán utasítására betiltja a pártok működését. Ezzel egy időben írásbeli végzést adott át a pártvezérek-

nek, majd Turanov Lázár rendőr kapitány detektívekkel megjelent a három párt irodájában és végrehajtotta a pártok likvidálását.

A Magyar Párt központi irodájában lepecsételték az asztalokat és az egész levelezést és iratokat. A horvát parasztpártnak nem volt hivatalos helyisége, mert az üléseket vendéglőkben és az egyes pártvezérek lakásán tartották és így a rendőrségnek nem volt mit lepecsételnie. A vajdasági néppártnak ugyancsak nem volt hivatalos helyisége” – számolt be az OMP betiltásáról a Hírlap.

Január 25-én a szabadkai rendőrség a radikális, a demokrata és a független demokrata párt helyi szervezetét is feloszlatta, ezzel pedig a városban minden pártot megszüntetett. Így ért véget a délvidéki magyarság érdekvédelmi szervezetének rövid, de igen viharos története. A pártnak egyaránt volt része csúfos vereségekben és átütő sikerekben is, végül tőle független körülmények vezettek a betiltásához. A Hírlap az OMP betiltása után rövid ideig még megjelent, de a párt lapja sem kerülhette el a véget. A Szabadkai Városi Könyvtárban az 1929. szeptember 3-ai az utolsó szám.

emberek a történelemben

KÉZDIVÁSÁRHELY ROMÁN KÉZEN 1916 AUGUSZTUSÁBAN

Molnár Tibor

A Bácskai Hírlap Szabadkán 1897 óta megjelenő, Bács-Bodrog vármegye egész területére vonatkozó napilap volt. Egy kézdivásárhelyi, magát megnevezni nem kívánó járásbíró, aki átutazóban volt Szabadkán, a következőket nyilatkozta a román betörés első napjairól (Bácskai Hírlap, 406/1916. 1916. szeptember 5.):

„A határszélen vasárnap még senki nem tudott a román hadüzenetről. Kézdivásárhelyen a román vámtisztviselők vasárnap délután még a nagyszálló éttermében barátságosan együtt ültek a magyarokkal. Feltűnő csak az volt, hogy szokatlan nagy számban jöttek be a városba. Este tíz óra tájban hirtelen csoportosan kivonultak a városháza előtti térre és revolverekkel lövöldöztek a városházára, ahonnan az ott tartózkodó csendőrök és határrendőrök, szám szerint tizennyolcan, lerohantak és felvették a küzdelmet az orvttámadókkal, akik közül fél órás harcban hatan elesetek, többen megsebesültek, néhányat pedig elfogtunk. Ezek voltak az első román hadifoglyaink. A többiek elmenekültek. Embereinkből hárman megsebesültek.

A városban a hirtelen orvttámadásra pillanatnyi zűrzavar támadt, a galád megrohanást nem tudták mire vélni, az izgalom azonban nemsokára elült. Éjjel után két órakor távirat érkezett a polgármesterhez, a rendőrséghez és a vasútállomásra, amely a hadüzenetet közölte, egyben dr. Betegh Miklós erdélyi kormánybiztos elrendelte a város sürgős kiürítését, amit hétfőn hajnalban meg is kezdtek.

A környékbeli falvakból szekereken sereglettek be a magyarok, akik elmondták, hogy csapataink már vasárnap éjjel harcba keveredtek a románokkal, és azonnal messze visszaverték őket. A falvakban a román parasztság otthonmaradt, ellenben a román intelligencia szintén elmenekült.

Hétfő délután még mindig érkeztek magyarok a városba a környékről, akik elmondták, hogy csapataink a felsőbb parancsnokságtól rendeletet kaptak a tervszerű visszavonulásra, melyet hátvédjeink erős harcban fedeztek és közben az előrenyomuló románoknak nagy veszteségeket okoztak, valamint sok foglyot szállítottak be Kézdivásár-

helyre. A mieink által kiürített és üresen hagyott falvakba a románok óvatosan, nagy körültekintéssel és elővigyázatossággal vonultak be.

Kedden délelőtt csapataink és a románok között harc fejlődött ki. Ismét voltak román foglyaink. A küzdelem kedd éjjelig tartott el.

A románok által történt megszállás első napján a városban maradt egy kézdivásárhelyi járásbírószági végrehajtó, akinek sikerült észrevétlenül eltávoznia. Elmondta, hogy hírt akart hozni, milyen lesz a románok uralma. A román parancsnok a bevonulás után az összes középületekről levetette a magyar címet, a városházán a román lobogót tűzette ki és dobszóval kihirdette, hogy a város román terület, lakói román állampolgárokká váltak. Meszszemenő biztonsági intézkedéseket léptetett életbe, mert a falvakban szerzett tapasztalatai után bizalmatlan az ottani román ajkú lakossággal szemben. Kihirdette, hogy aki parancsainak feltétlenül engedelmeskedik, annak semmi bántódása nem esik, magyarul beszélni nem szabad, az érintkezés nyelve a román és a francia. Aki nem akar a városban maradni, szabadon eltávozhat. A végrehajtóval együtt több román ember elindult a városból. A város határáig zavartalanul eljutottak, ott azonban a felállított örök puskatussal verték őket, majd utánuk lőttek.”

Egy másik szemtanú, Málnássy Zsigmond földbirtokos, aki maga is menekülni kényszerült, a következőket mondta el a román csapatok kézdivásárhelyi bevonulásáról (Bácskai Hírlap, 421/1916. 1916. szeptember 15.):

„Az oláh betörést megelőzően [...] a várost kiürítették. Kedden bementem Kézdivásárhelyre, ahol az ott maradt néhány tehetetlen öregember és asszony azzal fogadott, hogy jönnek az oláhok. Úgy is volt: nemsokára megjelentek a látóhatáron az ellenséges kato-



Az 1916. szeptember 1-jei lapszám címlapja

nák, akik úgy néztek ki, mint a mieink és az első percekben alig tudtuk őket megkülönböztetni a magyar bakáktól. Elöl oláh huszárok lovagoltak, utánuk jött a gyalogság. Az oláhok csöndben, zárt nyolcas sorokban vonultak be a városba. Trénjük nem volt, se ágyújuk.

A bevonult katonaság parancsnoka a főtéren egybehívatta az embereket, és oláh nyelven kihirdette, hogy a mai naptól kezdve ebben a városban mindenki oláh alattvaló. Azután felszólította az asszonyokat, hogy fözzenek és süssenek az oláh katonáknak, akik nem bántják a fegyvertelen polgárságot. Bántani nem bántottak senkit sem, és nem erőszakoskodtak. A románok a városban azt hirdették ki, hogy itt most már nem Ferenc József és Vilmos császár az úr, hanem Ferdinánd király és Erdély Romániához fog tartozni. Azt mondták, hogy nem hódítani jöttek, hanem felszabadítani a testvéreket.”

Amit elterveztek, az 1918-ban be is következett...



A kézdivásárhelyi posta és távírda épülete korabeli képeslapon

könyv

MAGYAR ÉS COPPERFIELD

Szalai Andrea

Bereményi Géza: *Magyar Copperfield*. Magvető, Budapest, 2020.

(...) így érdemes írni. Szinte taláalomra haladva, mert akkor jönnek maguktól szinte, a bel-sejüket feltárva, egymás után a szavak, és ha az író nem gondolja ki előre, merre is fog haladni, még önmagában is felfedezheti a váratlan elmélyüléseket. (...) az, aki nem is tudja pontosan, merre halad (...).

A fikció olvasmányosságával és szabadságával szemben az igaz történet hiteles, és befogadást igényel – igaz ez az év leginkább várt önéletírására, Bereményi Géza regényére is, mely gyermek- és ifjúkori memoárból határozottan körvonalazódik megközelítőleg két évtized történelmi, gazdasági és politikai sziluettje, az egykori Budapest (és néhol a vidék) íze, illata, hangja.

A dickensi párhuzam miatt *Copperfield*; *Magyar* azért, mert megrendítő(en) őszinte és valódi.

Az író számtalan textusában (még dalszövegeiben is!) visszaköszöntek életrajzi mozzanatok és alakok, mégis az összkép meghatározó (mondhatni korai) stációi – a születéstől a katonai szolgálat kapujáig – időrendi sorrendben összegyűjtve e regényében követhetők le. Ez a lebontás, habár epizodikus, ennek ellenére összefüggő: egy élet tartja össze.

A születéssel induló egyre távoluló fizikai és szellemi tér mentén egyre komplexebb képek segítenek bennünket az (írói) élet, a körülmények és szereplők által (is) alakított alkotó útjának megismerésében – természetesen

mindezt saját, naplószerű emlékeik nyitogatásának kíséretében.

A személyes hangvételű visszatekintés több dimenzióban köti le az olvasót, hiszen az ismert budapesti és vidéki helyszínek (Teleki téri piac, Üllői út, Köztársaság tér, Pápa stb.) múltidéző sétái mellett a Rákosi- és Kádár-korszak, az interregnum, az '56-os forradalomnak az „egyszerű ember” szemszögéből követett és (be)következett eseményei, ahogy az akkori társadalmi szerkezet és közhangulat (rendszeridegenség) is érzékelhetők/értelmezhetők, méghozzá a személyes – ezáltal személyeséget szülő – emlékezés egyenes vonalú vezérfonala mentén. Itt a történelmi szál szofisztikáltan egybeér az életközi eseményekkel (nem mesterkéltlen belegyűrt korrajzról van szó!), így nem „párhuzamosan” zajlik a történelem, hanem a mikro- és makrovilág fúziójaként alkot hihető, be- és körüljárható egészet.

Ezek a dimenziók mind allűrök nélkül, egyszerű nyelvezet (és autentikus szleng) kíséretében vannak jelen a regényben, ezáltal válik a mű minden korosztály számára emészthetővé.

A mű befogadásának hangulati ábrázolása leginkább egy random utazás kiszámíthatatlanságát illusztrálja, ahol néha vihar dül, néha őrjítő a meleg, néha pihenni kell, néha pedig napokig csak habzsolni minden egyes mérföldkövet. És néha megállni. Több napra. Máshol. Feldolgozni a beszippantással jövő emlékezési ostromot, amely látható és tapintható közelségbe húzza a saját életünkből vett hasonlatosságokat övező (érzelmi), talán éppen elfeledett vagy elfeledni vágyott

eseményeket és szereplőket. Hozzárendelődünk a regényhez – két énből mi lesz (?) –, ugyanakkor az egyes szám első személyű kitarukozástól néha maga az író is ellép, eltekint kissé, hiszen az általa jól ismert helyzetet/szereplőt próbálja számunkra is ismertté tenni, úgymond perspektívába helyezni, s ez, valljuk be: egy gyermek–kamasz–jelenkor (vissza)vetítő rendszerben korántsem könnyű.

Ez a visszavetítés cseppet sem vonatott, keserű szájjú vagy megbánó – elegáns felülemelkedéssel, az eltelt idő távlatából szubobjektív módon, önreflexív és kitarukozó vallomások és elbeszélések egy élet történetéből, amely ezáltal nem csordul túl az érzelmektől, tudósít is a kort illetően, ugyanakkor kellő bölcsességgel, kellő szintű érzelmi érettséggel tekint vissza. Hogyan válik valaki az idők során ennyire elfogadóvá a saját múltjával szemben?

A behaviorista elméletek szerint viselkedésünket a környezetünkből érkező ingerekre adott válasz határozza meg – ennek függvényében a Teleki téri piac, az a bizonyos Paul Anka-szám, a színház, Rozner (stb.) pontszerű rendszere a kulcs a regénynek s írójának megértéséhez, aki azzá az entitássá, azzá az alkotóvá vált, aki gyűlölködés nélkül, végtelen empátiával és elfogadással képes önvizsgálatot tartani, járkálni az emlékek között úgy, hogy nem fél attól, mivel-kivel találkozik majd ezen az úton.

Az elsődleges mikrovilágtól, a családszerkezetben fennálló viszonyrendszertől kezdve az öngazolás, az öntudat kialakulásán át a külső környezet és mak-



rovilág impulzusainak hatásáig és befogadásáig, a külső környezet kor- és társadalomrajzának körvonalazódásáig követhetjük egy közel sem mindennapi, mégis magunkénak érezhető sors – három nevet is cserélő – birtoklójának életét, aki önmagára tekint vissza, ezalatt önmagával néz szembe, egyúttal tükröt tart elénk, és arra tanít: ne rezegjen a múlt a lábunk alatt.

A már említett dickensi párhuzam tehát nem csak a főhősök életének hasonlatosságából

fakad – Hamvas Béla gondolataiból merítve: „Valaki egyszer szembeállította Szophoklész és Dickens, de nem mondta meg, hogy miért teszi. Valószínűleg azért tette, mert Szophoklész volt az, aki az életnek semmit sem bocsátott meg, Dickens pedig mindent megbocsátott. Pedig volt neki mit megbocsátani. Ő sem élt másként, mint mi, ő is szenvedett a sötétségben, és a hullámokon imbolygott. A dickensi hangulat: a megbékülés a legnehezebbel.”



Ferenc József király

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Fábián Mónika** (1992) közművelődési szakember (Szabadka)
Fenyvesi Ottó (1954) költő, író, szerkesztő (Gunas-Lovas)
Ficsku Pál (1967) író, szerkesztő (Budapest)
Jankovics Marcell (1941) rajzfilmdirektőr, grafikus, kultúrtörténész (Budapest)
Kanyó Ervin (1976) képzőművész, tanár (Szabadka)
Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)
Lódi Gabriella (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Tópolya)
Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva-Budapest)
Mezei Kinga (1976) színész, rendező (Zenta)
Mészáros Zoltán (1969) történész, főlevéltáros (Szabadka)
Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
Patyi Szilárd (1987) történelem és filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
Szalai Andrea (1992) közgazdász- és bölcsészhallgató (Palics)
Szögi Klaudia (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggyon-dozó Gimnázium tanulója (Horgos)
Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
Verebes Ernő (1962) író, zeneszerző, dramaturg (Zenta)
Zalán Tibor (1954) költő, író, dramaturg (Budapest)

Lapszámunkat **Vékony Lajos** alkotásaival illusztráltuk.

MEGÖREGEDETT TESTEK ÉS LELKEK

Szilasi László: *Kései házasság*. Magvető, Budapest, 2020.

„Az ország börtön volt. Aki elmegy, disszidál. Ne rohanj, elkapunk” (70. o.) – ezek a mondatok lehetnek a regény kulcsmondatai. A kádári Magyarországot ábrázolása ez, Richter Richárd ámkfutásának felidézése kapcsán, aki a szegedi Csillag börtön elítélteként egy nap megőrült, és megölt mindenkit, aki az útjába került. Az őt halálra ítélő bírót, Pálkás Lajos pedig ételmérgezés áldozataként hal meg az ezredfordulón. Ez persze már egy másik történet.

Mindig is izgalmas kérdésnek tartottam, hogy a kádári diktatúra évtizedeiben volt-e olyan tér, ahol megélheték az állampolgárok a szabadságot. Ha már a politikában nem, a magánéletben esetleg igen? Bár aki a szocialista erkölcs elvárásai szerint óhajtott élni, annak a házastársi hűség alapelvnek számított, még akkor is, ha ezt egyre kevesebben tartották be. Talán így élték meg a szabadság kis köreit. Még így, évtizedek távlatából is azt mondom, szerencsétlen megoldásnak bizonyult ez az önfelszabadításra, az alkotó energiák elpocsékolására.

A regény főhősei Gavenda Péter és Vajda Ilma, akik 1964-ben találkoztak Szegeden, szerelembe estek egymással, és mégis évtizedeken át szeretői kapcsolatban éltek. Mindketten tanárok lettek, Árpádharagoston. Ilma családi okokból lemondott a tudományos karrierjéről. Apja addigra már halott, a tíz év fogság megtörte erejét, mint oly sokan másoknak, akik bár visszatértek, de nem voltak már ugyanazok. Amikor 1955-ben hazatért a szovjet ha-

difogságból, egy öregember érkezett meg, akit kislánya is csak onnan ismert fel, hogy ugyanaz a félős egércar volt, mint neki. (10. o.) Édesanyjáról viszont gondoskodnia kellett Ilmának, majdnem élethosszig.

Ahogy a könyv címe is mutatja, házasság csak később lett belőle. A könyv olvasásába kétszer is belefogtam, mire teljesen is befejeztem, olyan erősen árad belőle a melankólia, a reménytelenség. Megállt az idő, a nem történi semmi érzése, még akkor sem, ha Gavenda szépen emelkedik a korabeli ranglétrán, már amennyire azon emelkedni lehet.

Az életpályák kényszere, amelyben az álmok megvalósítása csak részben következik be, az is a rendszerváltás után, amikor Gavenda ifjú sportolói tehetségeket gondoz és modern játszótérket épít. És amikor „kényszerpályán a világ” (*István, a király*), benne az emberi sorsok sem tudnak kibontakozni. Nehezen érthető, hogy amikor Gavenda elválik, miért nem a szerelmét választja, s amikor második felesége alkoholista lesz, akkor is mellette marad. Ilmát mégsem ereszti el, megtartja másod-, néha harmadhegedűként az életében. Itt egyvalaki van, aki kitart, aki hűséges: Ilma. Végletesen, már-már bosszantóan hűséges, az ő elbeszélői nézőpontját néha külön is megismerjük, ki-kiszól a szövegből, különösen drámai az abortuszának megéléstörténete. Ugyanis ő ezért a szerelemért még azt is vállalja, hogy megfogant gyermeküket nem tartja meg, és Gavenda nem kér a „hisztijéből”, amelyet közös gyermekük elvesztése miatt érez. Gavendának vannak gyermekei, ikrek is, így őt kár nem éri.

Több okból is érdemes viszont elolvasni e kötetet: egyrészt úgy gondolom, ami olvasása közben, megismerve a hősök nézőpontját, indulatokat vált ki belőlünk, elindít bennünk egy gondolatfolyamatot, nem hagy hidegen. Akár kialakulhat olyan olvasata is a történetnek, hogy változhat körülöttük bármi, ez a két ember kitart egymás mellett. Ilma számára az, amikor egyetlenegyszer egy másik tornatanárral félrelép, azt erősíti meg, hogy Gavendával a kapcsolatuk lelki, és nem csak testi. Gavendának pedig persze hogy jó, hogy mindig van valaki, aki vár rá, akármit csinál, és ez megbízhatóan ugyanaz az ember. Itt a megszokás, a két test öregedése is elfogadható egymás számára.

Másrészt szép nyelvezetű a kötet. Egy-egy fejezet egy-egy év története, és olvasás közben izgalommal vártam, mely eseményeket emelte ki a szerző, mit tartott jellemzőnek: Sandokan bemutatását a televízióban, avagy a csernobili katasztrófát vagy az ürrepülést. Ugyanígy felillantja az életmód elemeit is, azt, hogy csak néha, sorban állás után lehetett banánt kapni, és azt is el kellett osztaniuk egymás között a családtagoknak. A rendszerváltás utáni világ technikai vívmányai is beszűremkednek e szerelembe. Ilma, a szigorú szabálykövető, aki nem hívta sosem vonalas telefonon otthonában Gavendát, a mobiltelefont először problémaként éli meg, nem szeretné zavarni szerelmét, ezért sms-ezésben állapotnak meg. (122. o.) És a rendszerváltás utáni világban nagyobb szerepet kapnak életükben a média gene-

Tóth Eszter Zsófia



rálta katasztrófa hírek, így az elrabolt és éveken át kínzott Natascha Kampusch vagy a chilei bányába beszorult bányászok.

Mindvégig olyan érzésem volt olvasás közben, hogy miért hagyták a szereplők életüknek ily alakulását. Talán azért, mert Gavenda úgy érezte, megteheti a nővel mindezt, mert az úgysem lázad, lép ki e kapcsolatból? Akkor költözik hozzá, amikor ez már a legkézenfekvőbb, legegyszerűbb megoldásnak tűnik. És ott motoszkál mindvégig, a diktatúra megtörte álmokat nem lehet a rendszerváltás után sem felépíteni. Úgy tűnik, nem, az idő eltelt, a testek és a lelkek megöregedtek.

GRÁNÁTSOKK

Vladimir Kecmanović: *Az ágyú forró volt*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2019.

„Az éjszakák végtelenné váltak, a város minden pontjáról sortűzek és részeg tivornyák visszhangoztak. Ezekről a zajokról a város nem vett tudomást. Tulajdonképpen így kezdődik a háború. Észrevétlenül.” (Dr. Nele Karajlić: *Záróra Szarajevóban*. Laguna Kiadó, Belgrád, 2014.)

1992. április 6-án kezdődött a boszniai háború leghosszabb ideig tartó ostroma, a szarajevói. Az itt élő szerbek és a Jugoszláv Néphadsereg katonái csaknem három és fél évig tartották blokádnál a várost. Mintegy tizenkilencezer ember – köztük megközelítőleg kétezer gyerek – vesztette életét az 1992 és 1995 közötti ostrom, a városért folyó értelmetlen harcok során.

A Forum Könyvkiadó gondozásában, Orovec Krisztina fordításában jelent meg Vladimir Kecmanović szarajevói születésű, Belgrádban élő író könyve, amely már 2008-as első megjelenésekor heves vitát váltott ki az olvasók és a kritikusok körében mint „a kortárs szerb irodalom legellentmondásosabb szövege”. Az viszont kétségtelen, hogy a leghatásosabb is, amelyet a kilencvenes évek véres balkáni háborúiról írtak.

A „gránátsokk” (shell shock) megnevezést adták a szakemberek az on tünetegyüttesnek, amely az első világháború után jelentkezett azokon a katonákon, akik túléltek a nagyobb támadásokat megelőző, gyakran napokig tartó tüzérségi előkészületeket. Bár a „shell shock” elsősorban harctéri megrázkódtatás következménye, felfogható poszttraumás stressz-ként is, mégpedig azért, mert az ilyen betegeken megmutatkozik a szindróma egyik jellegzetessége, azaz a katona számára a trauma megélését követően mintha megállna az idő. Olyan, mintha az élményfeldolgozás folyamatában „elakadna a lemez”, és a katona nem tudna továbblépni. Másképpen fogalmazva: mintha a trauma örökké az „itt és most”-ban történe.

A regény főhőse és elbeszélője, egy tízéves kislány megnémul a lakásukat ért gránáttalálat okozta sokk következtében. A család egyetlen túlélőjeként a szomszédok gondviselése alatt tengődik a borzalmas ostromállapot idején, majd miután újra egyedül marad, a regény végén már a várost ágyúzó martalócok között találjuk. Az irodalomkritikusok és történészek által sokat vitatott (Borislav Pekić- és Meša Selimović-díjas) regény műfaji megoldásairól,

fragmentáltságáról, hatáskeltő eszközeiről is hosszan lehetne értekezni, de nem érezzük szükségét. A töredezett, néhány szavas mondatokat olvasva iszonytató képeket láttat velünk Kecmanović kislány elbeszélője.

„Anyám szeme nyitva volt. A mennyezet felé meredt.

Anyám karja széttárva.
Anyám nyaka és álla vérrel borítva.

Anyám feje fölött, az anyám testét borító faltörmelék tetején hevert egy harmadik kéz.

Véres pizsamacafatban.
Szőrös férfikéz.
Apámé.

Aki tegnap még apu volt.”
A regény szereplői a város romjain gázolnak, mi, olvasók, a szöveg romjain, az író az épülettörmelékek helyét mondattörmelékekkel tölti fel. 2015-ben, Szarajevó ostroma befejeztének huszadik évfordulóján a katolikus egyház is ellátogatott a városba, ahol a számos beszéd és sajtótájékoztató során többek között az is elhangzott, hogy a békéről könnyű beszélni, de a háborúval együtt járnak a tönkretett életek, a lerombolt épületek, a menekülttáborok. De Kecmanović regényét olvasva 2020-ban is azt érezzük, hogy a háborúról inkább csak hallgatni lehet.

Lódi Gabriella



A szörnyű igazságot Kecmanović Munevra szomszédasszonnyal mondja ki: „Engem ebben a háborúban a tieitek nem leptek meg. Tőlük nem is számítottam másra. Az lepett meg, hogy az enyéim semmivel sem jobbak. Ezt a mostani háborúig nem tudtam elhinni.”

A regénybeli kislány helyett – aki némaságra és árvaságra ítéltetett – az ágyú beszél. Ő csak céloz és lő. Az ágyúval, amely forró volt. A város fölött, amely valaha Szarajevó volt.

esszé

TÖRTÉNET A SZÍNHÁZBAN II.

FABULA, TÖRTÉNET, CSELEKMÉNY, TÁRGY

Mezei Kinga

„Számptalanok a világ történetei” – írja Roland Barthes, bennünk pedig, ezt olvasva, megképződik egy igen gazdag és izgalmas univerzum, amelyben tömérdek sztori, millió fabula és ezek megannyi variánsa, átdolgozása, újraértékelése, feldolgozása verseng egymással, hogy megismerje a napjainkat. Mesetörédek és történetelemek, amelyek folyamatosan vándorolnak, és különböző korokban, helyzetekben való megszólaltatásukkal más és más előjelet, felhangokat, hangsúlyokat kapnak. A variációk számát pedig tovább növeli a befogadás ezerfélesége s persze a továbbadás módjának ezerfélesége is. Kurosava Akira sajátos módon viszi filmre Shakespeare műveit, Karinthy, Kosztolányi zanzákat alkotnak nagy művek történeteiből, bátor iróniával tolnak el hangsúlyokat, rajzolnak el karaktereket, hogy bennünket megneveztessenek. Olykor pedig a saját életünk történeteink, fordulataink is nevetünk, amelyek az idő múlásával vagy más történetek hatására teljesen más előjelet kapnak, átíródnak.

Több helyen olvashatjuk, hogy a történet *hipotetikus konstrukció*. Igen, hiszen valójában soha nem a történeteket olvassuk, nézzük, hallgatjuk, sokkal inkább az elbeszélő, történetmesélő szövegeket és képeket, amelyekből kikövetkeztetjük a történeteket, amelyeket a befogadás során képzeink meg. Olyan jelenségvel van dolgunk, amely valamennyi közvetítő médiumra jellemző. Belőle táplálkozik irodalom, színház, film, tánc. Sőt, sok esetben még a zene és képzőművészet is. Olyan fogalom, amely első hallásra mindannyiunk számára ismerős. Nincs ember, aki ne tudna egy tucat szinonimát felsorolni a szó hallatán, hiszen meséken nőünk fel, mitológiák lengnek körül bennünket, történeteket, sztorikat hallunk, olvasunk, mesélünk nap mint nap. Éppen ezért nehéz behatárolni, mi is a történet valójában, néha olyan fogalmakkal is azonosítjuk, amelyek a narratív folyamatok során technikailag más funkciókat is betöltenek, mint maga a történet: ilyen például a *cselekmény*. Valójában nem is tévedünk nagyot, hiszen a két fogalom egymással meglehetősen rokon. Történeten ugyanis egyaránt érthetjük azt a zárt logikai-szemantikai egységet, amelyben az események, cselekvések időbeli, motivációs, oksági összefüggésben állnak egymással, és ahol a történet feszültségét ezek az összefüggések adják. Ugyanakkor megközelíthetjük a befogadás oldaláról is, amelyben már az válik lényegesebbé, hogyan, mi módon olvassuk és adjuk át ezeket a történeteket – tehát a cselekmény oldaláról. Egy történetet számtalan módon lehet cselekménnyé alakítani, és ezzel valójában mindennap találkozunk, mind filmen, mind színházban. Ugyanakkor egy cselekményből többfajta történet is kiolvasható, ez a nézői, befogadói értelmezés, olvasat függvénye. Nem annyira meglepő tehát, hogy ezek a fogalmak összecsengenek bennünk. Mégis, különbséget kell tennünk az elbeszélésben a kronologikus történet – vagyis az események időrendi sorrendben való elbeszélése –, valamint a között a mód között, ahogyan az elbeszélés ezeket az eseményeket megvalósítja. Az elbeszélő történet maga a fabula, míg a mód, ahogyan az esemény sor az elbeszélésben

megjelenítődik, a cselekmény, avagy a szűzsé. (Erről eszembe jut, hogy a színházi előadást is milyen sokszor *darabként* emlegetjük, függetlenül attól, hogy feltehetően tudjuk: a darab az írott mű, a belőle készült színpadi produktum pedig az *előadás*. Amikor valóban egy darabot viszünk színre, nem is feltűnő a tévedés. Vannak viszont olyan előadások is, amelyek nem egy konkrét darab alapján készülnek, és ebben az esetben már lényeges különbséget kell tennünk a kettő között.)

A *fabula* szót a köznyelvben legfőképp az állatmesével azonosítjuk, ám valójában gyűjtőfogalommal van dolgunk, amely a legtöbb történetmesélő formát magában foglalja. A latin fabula a görög müthosz szónak felel meg: mitikus vagy kitalált történetet, legendát, mondát, tanmesét jelent, tágabb értelemben a színdarabot is. A tudományos nyelvhasználatban „egy mű narratív síkját alkotó események sorát” jelöli (Robert-féle értelmező szótár). A fabula – mint mese, történet – tehát egy ok-okozati és időbeli sorrendben történő eseménysor, amelyet a cselekmény (szűzsé) öltöztet díszbe, vagyis felruházza számunkra megismerhető szereplőkkel, helyszínekkel, és a történetet fordulatokkal látja el. Ha egy számunkra ismert történet (például Shakespeare-, Csehov-drámák stb.) újraalkotása, aktualizálása, új megvilágításba helyezése az alkotók szándéka, ez a cselekmény feladata, hiszen a téridő létrehozása a cselekmény funkciói közé tartozik, amellyel az elbeszélendő történetet sajátos tér- és időviszonyok közé helyezi. A néző a befogadás során igyekszik felismerni és értelmezni az elbeszélői fogásokat, és az ezeket ábrázoló stilisztikai elemeket azonosítani. Ezek mentén alkotja meg a maga olvasatát. A történet tehát a néző *gondolati konstrukciója*, amelyet azokról a jelzésekből épít fel, amelyeket az előadás/film formai elemei felkínálnak a számára.

A legtöbb történetnek azonban nemcsak eleje, közepe és vége van, hanem előzménye és következménye is. Vagyis, magánál az elbeszélő történetnél szélesebb idősíkon mozgó fabulája. A görög színházban például fabulán főként a nézők által jól ismert – a dráma megírása előtt már létező – mitikus történetet értjük. A fabulából a drámai mű / színházi előadás bizonyos szakaszokat közöl, leszűkítve azt a konkrét darab/ előadás egyedi történetére. Így eshet meg, hogy ugyanazon mondákból, mítoszokból több különböző történet is születik, attól függően, hogy a darabszerző/ színházalkotó a fabula folyamán melyik szakaszát ragadja ki a saját története megalkotásához (melyik szálon indul el, melyik szereplőjét teszi meg aktuális hősévé, aki köré szervezi az események láncolatát stb.). A legkézenfekvőbb példákat erre épp a már említett görögöknél találunk, ahol azt látjuk, hogy egyazon mondakör különböző fázisait különböző nézőpontokból (különböző hősök köré szervezve az eseményeket) tárják elénk a darabszerzők. (Gondoljunk csak a thébai mondakör megannyi feldolgozására, Laiosztól Oidipuszon át Antigonéig). A darabok önmagukban is megállják a helyüket, cselekményük, erkölcsi mondanivalójuk többnyire kódolható különösebb előtudás nélkül is, ám kétségké-

vül másként éli meg, más képet kap az az olvasó/néző, aki tisztában van a fabula egészével, a történet előzményeivel és következményeivel, mint az, aki csupán a történet azon szeletkéjével ismerkedik meg, amelyet éppen olvas, vagy amit a színpadi cselekmény elébe tár.

Patris Pavis felhívja a figyelmünket, hogy egy színházi alkotás kapcsán, a fabula szó számtalan használatának összegzése során két ellentétes koncepcióra bukkanhatunk. Egyaránt érthetjük rajta a darab kidolgozása előtt már létező anyagot (angolul ez nagyjából a *story*-nak felel meg), illetve a történet narratív szerkezetét, vagyis a cselekményt, színpadi cselekményt (ezt nevezi az angolszász kritika *plot*-nak). A drámaíró számára a fabula – mint plot, szűzsé – kidolgozása a cselekvéseknek, konfliktusoknak, megoldásoknak, a karakterek szándékainak kifejtését, valamint a történet tér- és időbeli környezetbe való behelyezését jelenti. A cselekményben a darab cselekvéseinek előzményeit és következményeit a kontextusból, a szövegből tudhatjuk meg. Mint említettük az előző részben, a klasszikus dramaturgia szabályai kötöttek, be kell tartani az események időbeli és logikai sorrendjét az expozíciótól a megoldásig. Az események szükségszerűen követik egymást, minden epizód az előző elem logikai következménye. A klasszikus felfogásban a fabula tehát majdnem ugyanaz, mint a story (a történet kronologikus elbeszélése), a plot pedig a bonyodalom, a színpadi cselekmény, az események, a mese szövése, azok oksági összefüggései alapján. A fabula szempontjából mellékes, hogy az olvasó a műnek melyik szakaszában szerez tudomást az eseményről, míg a szűzsé tekintetében éppen az válik lényegessé, hogy miként kerülnek ezek a motívumok az olvasó elé. Minden dramaturgia alapját a fabula és a szűzsé sajátos viszonya adja meg. Az az értelmezés, miszerint a fabula a *mű narratív struktúrája*, valójában a fabula mint anyag és a fabula mint cselekmény összeolvadásából ered.

Ezen a ponton meg kell említenünk, hogy a francia eredetű *szűzsé* (sujet) szó elsősorban a *tárgy*, a *téma* fogalmaival azonos. Mi, ehhez képest, eddig a cselekménnyel azonosítottuk. Ennek oka, hogy az epikus és drámai költészet a cselekményt és a tárgyat azonos értelem-

ben használja. A mű tárgya a cselekmény alapfogolata, vagyis a cselekmény a tárgy kifejtése.

Az eddigiekből megállapíthatjuk tehát, hogy a történet és cselekmény, valamint a cselekmény és a tárgy határai sokszor elmosódnak. Hogy mégis érzékeltsük a fogalmak közti különbséget, arra talán Csehov művei a legalkalmasabbak, és talán éppen azért, mert meglehetősen távol állnak magától a dráma műfajától – mondhatni drámaiatlanok. Csehov *tárgya* (alaptémája, mondanivalója) minden művében ugyanaz: a nagy, nyomasztó orosz vidéken a tehetség elszárad, csak tengődnek az ambiciózus, ám lelkiükben megnyomorodott, szorongó hősök, akik nem találják az utat a siker, az élet pozitív irányú megélése felé. *Történeteik* elégikus jelleggel, a legapróbb részletekig kidolgozza, és ezek a történetek időben éveket ölelnek fel. A felszín alatt szövődő családtörténetekre bukkanunk, amelyek nem játszódnak le a szemünk előtt, csak az emberi viszonyokból, félreeső, bújtatott, félbeszakadt mondatokból, elhallgatásokból bogozhatók ki. Drámáinak *cselekménye* ehhez képest egy kihatott szeletke ezekből a saját maga kreálta fabulákból. Többnyire egy helyszínen zajló, egy napba, rövid időintervallumba sűrített események sora, amelyeket hétköznapi történetésekből konstruál meg. A szereplők többnyire családtagok, barátok, akik közé be-betéved egy-egy kívülről érkező, hogy felkavarja az állóvizet. A dráma valójában nem a felszínen, hanem az emberek lelkében zajlik. Csehov zsenialitása épp a grandiózus történet és a minimalista cselekmény kombinációjában rejlik. A *Három nővér* cselekménye például egy mondatban összefoglalható: a nővérek apjuk halála után Moszkvába akarnak menni, de végül nem mennek. (Gondoljunk csak bele, milyen leleményes gondolat drámát írni valamiről, aminek a lényege az, hogy nem történik meg. Ugyanerre épít Beckett is a *Godot-ra várva* című művében.)

Mindebből pedig nagyjából azt a konzekvenciát vonhatjuk le, hogy jó esetben minden színpadi műnek van témája, és ezt a témát valamilyen módon kifejti, színpadra alkotja, tehát minden színpadi műnek van cselekménye is. A témából/cselekményből azonban nem minden esetben keletkezik történet is.



Ereklyetartó - IV. Károly; a koronázási domb történelmi földje